

**TÜRKİYE'DE EĞİTİM VE SOSYAL
GÖSTERGELERİN MUTLULUKLA İLİŞKİSİ**

Arife YİNANÇ

**Yüksek Lisans Tezi
Sağlık Yönetimi Anabilim Dalı
Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Gökmen KANTAR
İkinci Danışman : Doç. Dr. Nüket KIRCI ÇEVİK**

2020

T.C.
TEKİRDAĞ NAMIK KEMAL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SAĞLIK YÖNETİMİ ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

TÜRKİYE'DE EĞİTİM VE SOSYAL GÖSTERGELERİN MUTLULUKLA
İLİŞKİSİ

ARİFE YİNANÇ

SAĞLIK YÖNETİMİ ANABİLİM DALI

DANIŞMAN: DR. ÖĞR. ÜYESİ GÖKMEN KANTAR

İKİNCİ DANIŞMAN: DOÇ. DR. NÜKET KIRCI ÇEVİK

TEKİRDAĞ-2020

Her Hakkı Saklıdır

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ

Hazırladığım Yüksek Lisans Tezinin bütün aşamalarında bilimsel etiğe ve akademik kurallara riayet ettiğimi, çalışmada doğrudan veya dolaylı olarak kullandığım her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, yazımda enstitü yazım kılavuzuna uygun davranıldığını taahhüt ederim.

... / ... / 20...

ARİFE YİNANÇ

ÖZET

Kurum, Enstitü, :Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü

ABD :Sağlık Yönetimi Ana Bilim Dalı

Tez Başlığı :Türkiye’de Eğitim ve Sosyal Göstergelerin Mutlulukla İlişkisi

Tez Yazarı :Arife Yinanç

Tez Danışmanı :Dr. Öğr. Üyesi Gökmen Kantar

İkinci Danışman :Doç. Dr. Nüket Kırıcı Çevik

Tez Türü, Yılı :Yüksek Lisans Tezi, 2020

Sayfa Sayısı : 71

Bu çalışmada, mutluluk ve sosyoekonomik göstergelerin ilişkisi incelenmiştir. Mutluluğa dair teorik bir alt yapı sunularak, literatür özetlenmiş ve ampirik olarak mutluluğun belirleyicileri araştırılmıştır. Bu amaçla; bireyin yaşı, cinsiyeti, eğitim durumu, medeni durumu, yerleşim yeri, çalıştığı sektör, çalıştığı işteki kariyer basamağı bireysel ve hane halkı geliri gibi faktörler bağımsız değişken olarak seçilmiştir. Kategorik bağımlı ve bağımsız değişkenler arasındaki ilişki sıralı logit modellerle tahminlenmiş ve bireyin mutluluk düzeyinin belirleyicilerine yönelik değerlendirmeler yapılmıştır. Değişkenlere ilişkin tanımlayıcı istatistikler detaylı şekilde açıklanmıştır. Uygulama bölümünde sosyoekonomik göstergelerin mutlulukla bağlantısını gösteren çapraz tablolara yer verilmiştir. Bağımlı değişken mutluluk ile bağımsız değişkenler arasındaki ilişkiyi çözümleyen sıralı logit model tahmini ve yorumlarına yine uygulama bölümünde yer verilmiştir. Elde edilen bulgular yardımıyla, bilimsel literatürde yer alan eğitim-mutluluk yaklaşımlarından hangisinin ülkemizde geçerli olduğunun tespitine çalışılmıştır.

Bulgular değerlendirildiğinde, kadınların erkeklere göre daha mutlu olduğu, en mutlu yaşın 65 ve üzeri en düşük mutluluk oranı ise 45-54 yaş grubunda olduğu, evli bireylerin nispeten daha mutlu olduğu bulguları saptanmıştır. Eğitim düzeyi değerlendirildiğinde en düşük ve en yüksek eğitim düzeyine sahip bireylerin en mutlu bireyler olduğu gözlenmektedir. Çalışma durumuna bakıldığında, çalışan

bireylerin çalışmayanlardan daha mutlu olduğu çalışmayan veya ev işleri ile ilgilenen bireylerin daha mutlu olduğu saptanmıştır.

Öte yandan elde diğer diğer bulgulara göre, kamu çalışanlarının özel sektör çalışanlarına göre daha mutlu olduğu, çalışan bireylerden ücretsiz aile işçileri olan bireylerin daha mutlu olduğu görülmüştür. Gelir ve mutluluk incelendiğinde, en yüksek mutluluk düzeyinin en yüksek gelir grubuna ait olduğu görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Mutluluk, Yaşam Memnuniyeti, Sübjektif Refah, Eğitim.

ABSTRACT

Institution, Institute : Tekirdağ Namık Kemal University, Institute of Social Sciences,
Department : Department of Health Management
Title : Relationships Among Happiness, Education And Social Indicators In Turkey
Author : Arife Yinanç
Adviser : Ass. Prof. Gökmen Kantar
2nd Adviser : Assoc. Prof. Nüket Kırıcı Çevik
Type of Thesis, Year : MA Thesis Master Project, 2020
Total Number of Pages : 71

In this study, the relationship between happiness and socioeconomic indicators was examined. By presenting a theoretical background on happiness, the literature was examined and empirical determinants of happiness were investigated. For this purpose; the factors such as age, gender, educational status, marital status, place of residence, sector of employment, employment status, individual and household income were selected as independent variables. The relationship between categorical dependent and independent variables was estimated with sequential logit model and evaluations were made to determine the level of happiness of the individual. Descriptive statistics of variables are explained in detail. In the application section, cross tables showing the connection of socioeconomic indicators with happiness are included. Ordered logit model estimation and interpretations that analyze the relationship between dependent variable happiness and independent variables are also included in the application section. With the help of the findings, it has been tried to determine which education-happiness approaches in the scientific literature are valid in our country

When the findings were evaluated, it was found that women were happier than men, and the happiest age was 65 and above, the lowest happiness rate was in the 45-54 age group and married individuals were relatively happier. When the education level is evaluated, it is observed that the individuals with the lowest and highest levels of

education are the happiest individuals. Looking at the working situation, it was found that working individuals were happier than those who did not work, and those who were not working or who were interested in housework were happier.

According to other findings, it is seen that public employees are happier than private sector employees and individuals who are unpaid family workers are happier than working individuals. When income and happiness are examined, it is seen that the highest level of happiness belongs to the highest income group.

Keywords: Happiness, Life Satisfaction, Subjective Welfare, Education

ÖNSÖZ

İnsanların en temel arzu aslında mutlu olmaktır. Mutluluk, bireyin kendisinden yola çıkılarak öznel beğeniden, maddi-manevi tüm değerlere, toplumsal takdire kadar, bir çok konu ve çeşitli değerler ile değişkenlere sahip olunan geniş bir yelpazeye sahiptir.

Yaşam memnuniyeti kavramı ise, kişinin yaşadığı hayatı bir bütün olarak değerlendirmesi sonucunda elde ettiği veriler anlamında kullanılmaktadır. Günümüzde ülkelerin kendilerine özgü yaptığı araştırmalar ve elde edilen sonuçlar, bireylerin öznel mutluluk algısı, umut düzeyi, sağlık, eğitim, sosyal güvenlik, çalışma durumları, gelir, adalet gibi temel yaşam alanlarındaki memnuniyet derecelerini ölçmekte ve söz konusu değişkenlerin zaman içindeki değişimi takip edilmektedir.

Yaşamdan duyulan memnuniyetin en önemli belirleyicisi ise bireyin mutluluk düzeyi olmaktadır. Bu kapsamda, mutluluk düzeyinin, yaşam standartlarından yola çıkılarak belirleyici bir konuma geldiği görülmektedir.

Bu tez çalışmasının planlanmasında, araştırılmasında, yürütülmesinde ve oluşumunda ilgi ve desteğini esirgemeyen, bilgi ve tecrübelerinden yararlandığım, yönlendirme ve bilgilendirmeleriyle çalışmamı bilimsel temeller ışığında şekillendiren saygıdeğer, tez danışman hocam, Dr. Öğr. Üyesi Gökmen Kantar'a ve ikinci danışmanım saygıdeğer hocam, Doç. Dr. Nüket Kırıcı Çevik'e ve aynı zamanda bana her türlü yardımını esirgemeyen sevgili eşim, Dr. Öğr. Üyesi Abdullah Yinanç'a sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Tekirdağ, 2020

Arife YİNANÇ

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	iv
ABSTRACT.....	iii
ÖNSÖZ.....	v
İÇİNDEKİLER.....	vi
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	viii
TABLOLAR LİSTESİ.....	ix
KISALTMALAR LİSTESİ.....	x
GİRİŞ.....	1
I.BÖLÜM	
MUTLULUKLA İLGİLİ KAVRAMSAL VE TEORİK ÇERÇEVE.....	4
1.1. Mutluluk Kavramı.....	4
1.2. Mutluluk Kavramına İlişkin Tanımlar	5
1.2.1.Yaşam Doyumu.....	6
1.2.2.Yaşam Kalitesi	8
1.2.3.Sübjektif Refah.....	10
1.3. Literatür Değerlendirmesi	11
1.4. Mutluluk Üzerinde Etkili Olan Sosyal Demografik ve Ekonomik Faktörler	17
1.4.1.Eğitim ve Mutluluk İlişkisi	18
1.4.2.Yaş ve Mutluluk İlişkisi	19
1.4.3.Cinsiyet ve Mutluluk İlişkisi.....	19
1.4.4.Medeni Durum ve Mutluluk İlişkisi.....	19
1.4.5.Umut ve Mutluluk İlişkisi	20
1.4.6.Çalışma Durumu ve Mutluluk İlişkisi.....	20
1.4.7.Gelir ve Mutluluk İlişkisi	21

1.5. Easterling Paradoksu	22
1.6.Karşılaştırma Etkisi ve Görelî Gelir.....	24
1.7.Adaptasyon Teorisi	24
1.8.Gelir Elde Etme İsteği Teorisi.....	25
1.9. Kavramsal G6nderi Teorisi	26
II.BÖLÜM	
UYGULAMA	27
2.1. Çalışmanın Amacının Belirlenmesi	27
2.2. Çalışmada Kullanılan Anketin ve Veri Setinin Açıklanması.....	28
2.3. Çalışmada Kullanılan Değişkenlerin Tanıtılması	29
2.4. Verilerin Analiz Edilmesi	30
2.4.1. Değişkenlere İlişkin Tanımlayıcı İstatistikler	30
2.4.2. Değişkenlere İlişkin Çapraz Tablolar.....	38
2.4.3. Ekonometrik Model Sonuçları	47
SONUÇ	49
KAYNAKÇA	51

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1: Sezgisel İyi Oluş Çerçevesinde Yaşam Memnuniyeti Kavramı 8

TABLULAR LİSTESİ

Tablo 1: Kişisel Gelir ve Mutluluk Karşılaştırılması	23
Tablo 2: Mutluluk, Umut ve Refah Düzeylerine İlişkin Tanımlayıcı İstatistikler	31
Tablo 3: Yaşam Memnuniyeti Düzeyine İlişkin Tanımlayıcı İstatistikler	33
Tablo 4: Sosyo-demografik Değişkenlere İlişkin Tanımlayıcı İstatistikler	35
Tablo 5: Gelir Değişkenine İlişkin Tanımlayıcı İstatistikler.....	36
Tablo 6: Mutluluk ve Cinsiyet Değişkenlerine İlişkin Çapraz Tablo	39
Tablo 7: Mutluluk ve Yaş Değişkenlerine İlişkin Çapraz Tablo	39
Tablo 8: Mutluluk ve Medeni Durum Değişkenlerine İlişkin Çapraz Tablo	40
Tablo 9: Mutluluk ve Eğitim Durum Değişkenlerine İlişkin Çapraz Tablo	40
Tablo 10: Mutluluk ve Çalışma Durumu Değişkenlerine İlişkin Çapraz Tablo	41
Tablo 11: Mutluluk ve Çalışmama Nedeni Değişkenlerine İlişkin Çapraz Tablo	42
Tablo 12: Mutluluk ve Özel / Kamu Değişkenlerine İlişkin Çapraz Tablo	43
Tablo 13: Mutluluk ve İşteki Durum Değişkenlerine İlişkin Çapraz Tablo	43
Tablo 14: Mutluluk ve Gelir Değişkenlerine İlişkin Çapraz Tablo	44
Tablo 15: Mutluluk ve Umut Değişkenlerine İlişkin Çapraz Tablo.....	44
Tablo 16: Mutluluk ve Yaşam Memnuniyeti Değişkenlerine İlişkin Çapraz Tablo .	45
Tablo 17: Mutluluk ve Sübjektif Refah Değişkenlerine İlişkin Çapraz Tablo	46
Tablo 18: Bireylerin Mutluluk Düzeyine Ait Sıralı Logit Model Tahmin Sonuçları	47

KISALTMALAR LİSTESİ

ABD: Amerika Birleşik Devletleri

ANOVA: Tek Yönlü Varyans Analizi

CRT: Kavramsal Gönderi Teorisi

EKK: En Küçük Kareler

GSYİH: Gayrisafi Yurtiçi Hasıla

HPI: Happy Planet Index (Mutlu Gezegen Endeksi)

İBBS: İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflaması

SGK: Sosyal Güvenlik Kurumu

TL: Türk Lirası

TOPSIS: Çok Kriterli Karar Verme Metodu

TUİK: Türkiye İstatistik Kurumu

WHO: Dünya Sağlık Örgütü

GİRİŞ

Mutluluk kavramı, üzerinde yıllardır tartışılan bir kavramdır. Mutluluk kavramı, literatürde çeşitli açılardan ele alınmış olup, farklı alanlara göre sınıflandırıldığını ifade etmek mümkündür.

Örneğin, mutluluk içerisinde, yaşam memnuniyeti, yaşam kalitesi, subjektif refah gibi birçok olguyu içinde barındırmaktadır. Mutluluk kavramının psikoloji bilimine fazlaca katkı sağladığı görülse de ülkelerin sosyo-demografik değişkenleri ile harmanlandığında iktisat bilimine de önemli bir vizyon sunmaktadır. Bu bağlamda mutluluk ile sosyo-demografik değişkenler ile arasındaki uyum neticesinde ülkelerin mutluluk düzeyleri ve mutluluğu belirleyici etmenleri tespit edilebilmektedir. Ülke bazlı araştırmalara bakıldığında, genellikle mutluluk düzeyi anket çalışmaları ile tespit edilebilmekte, ülkelerin mutluluk düzeylerini gözler önüne seren çeşitli istatistikler bulunmaktadır. Mutluluğa ilişkin çalışmaların artmasıyla, ülkelerin iç dinamiklerinin değerlendirilmesi, ekonomik kalkınmanın önündeki engellerin tespit edilmesi ve ülkeler arası karşılaştırmaların yapılarak aradaki farklılıkların gözlemlenmesi mümkün olmaktadır.

Yaşam memnuniyeti, bireyin yaşamından elde ettiği memnuniyet düzeyini ifade etmektedir. İnsanların sahip olduğu hayat standartları çerçevesinde yaşamlarının genel bir görünümünden, sağlık, sosyal çevre, arkadaşlar, aile, eğitim ve gelir düzeyi ile ekonomik statü ve türevleri verilerinden yola çıkılarak yaşam memnuniyeti veya yaşam doyumu hakkında bilgi sağlayabilmek mümkündür. Bu kapsamda literatürde yaşam memnuniyetinin çeşitli metotlar ve ülke gruplarına göre değerlendirildiği görülmektedir.

Mutluluk kavramı dünya tarihinde felsefe ve psikoloji alanlarında çeşitli boyutları ile araştırılan bir konu olmaktadır. İnsanların en temel arzusunun aslında mutlu olmak olduğu varsayıldığında konunun önemi daha iyi anlaşılmaktadır. Mutluluk bireyden bireye çeşitlenmekte olan bir kavramdır. Diğer bir ifadeyle, mutluluk bireyin kendisinden yola çıkılarak öznel beğeniden, maddi manevi tüm değerlere, toplumsal

takdire konu olan çeşitli değerlere veya bahsedilen tüm değişkenlere sahip olunmasına kadar geniş bir yelpazeye sahiptir.

Öte yandan, son yıllarda mutluluk kavramı ele alınırken bireyin algıladığı mutluluk ve kendine özgü değerlendirmenin bir çıktısı olarak bireyin kendisini mutlu hissedip hissetmemesi daha çok üzerinde durulan bir kavram olmaktadır.

Yaşam memnuniyeti kavramı ise, kişinin yaşadığı hayatı bir bütün olarak değerlendirmesi sonucunda elde ettiği veriler anlamında kullanılmaktadır. Yaşam Memnuniyeti günümüzde ülkelerin kendilerine özgü yaptığı araştırmalar ile sonuçlar elde edilebildiği görülebilmektedir. Örneğin ülkemizdeki yaşam memnuniyeti araştırmaları ile bireylerin öznel mutluluk algısı, umut düzeyi, sağlık, eğitim, sosyal güvenlik, çalışma durumları, gelir, adalet gibi temel yaşam alanlarındaki memnuniyet dereceleri ölçülmekte ve söz konusu değişkenlerin zaman içindeki değişimi takip edilmektedir. Yaşamdan duyulan memnuniyetin en önemli belirleyicisi ise bireyin mutluluk düzeyi olmaktadır. Bu kapsamda, mutluluk düzeyi, yaşam standartlarından yola çıkılarak belirleyici bir konuma gelmektedir.

Bu çalışma, Türkiye'deki sosyal göstergeler ile eğitimin mutluluk ile ilişkisini ele almayı amaçlamaktadır. Bu kapsamda, çalışma iki bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde mutluluk kavramı üzerine kavramsal ve teorik çerçeve oluşturulmaktadır. Bölümde, mutluluğun çeşitli tanımları üzerinde durulmuş ve konuya yönelik tanımlamalar yapılmıştır. Bu bağlamda, yaşam kalitesi, yaşam doyumu, subjektif refah olguları üzerinde durulmuş ve kapsamlı bir şekilde değerlendirilmiştir. Ardından konuya ilişkin literatür verilmiş olup, araştırmacıların bulduğu sonuçlara yer verilmiştir. Literatüre bakıldığında, mutluluk, yaşam memnuniyeti, yaşam kalitesi, yaşam doyumu ve subjektif refah algısı sadece bireyler nezdinde değişmeyip ülkeden ülkeye de değişim gösterdiği görülmektedir. Ardından, mutluluğun eğitim, yaş, cinsiyet, medeni hal, umut düzeyi, çalışma durumu ve gelir ile ilişkisi teorik bir çerçevede ele alınmıştır. Birinci bölüm tamamlanırken, çalışmanın amacı arasında olan teoriler hakkında da bilgi verilmektedir. Bu bağlamda, Easterling Paradoksu, Karşılaştırma Etkisi ve Göreli Gelir, Adaptasyon Teorisi, Gelir Elde Etme İsteği Teorisi, Kavramsal Gönderi Teorisi işlenmiştir.

Çalışmanın ikinci bölümünde, ekonometrik metodoloji yer almaktadır. Burada başta Türkiye'nin eğitimi olmak üzere önemli sosyal göstergelerin mutluluk ile ilişkisi ampirik olarak incelenmiştir. Bu amaçla, Türkiye İstatistik Kurumu'nun her yıl yayımlanmış olduğu Hane halkı Yaşam Memnuniyeti araştırması baz alınmaktadır. Veri seti 4790 hane ile yapılan görüşme neticesinde toplanmış olup kategorik bağımlı değişkenli tekniklerden olan logit regresyonundan yararlanılmıştır. Çalışmadan elde edilen sonuçlar yardımıyla eğitim-mutluluk yaklaşımlarından hangisinin Türkiye'de geçerli olduğunun tespiti amaçlanmaktadır. Bu bağlamda; bireyin yaşı, cinsiyeti, eğitim durumu, medeni durumu, yerleşim yeri, çalıştığı sektör, çalıştığı işteki durumu, bireysel ve hane halkı geliri gibi değişkenlerin mutluluk düzeyi üzerindeki olası etkisi değerlendirilecektir.

I.BÖLÜM

MUTLULUKLA İLGİLİ KAVRAMSAL VE TEORİK ÇERÇEVE

1.1. Mutluluk Kavramı

Mutluluk, üzerinde yıllardır tartışılan bir kavramdır. Mutluluğa yönelik çeşitli kavram ve tanımlamalar mevcut olmasına rağmen genel kabul gören bir tanımı literatürde bulunmamaktadır. Öte yandan, mutluluğu günümüze indirgemek veya günümüz koşullarında gerçekleşen durumlar ile değerlendirmek yanlış olacaktır. Mutluluk kavramı kültürel kavramlarla da harmanlanarak tarihsel süreç boyunca psikoloji bilimine de sıkça konu olmuştur. Veenhoven (1996)'a göre, mutluluk kelimesi özellikle filozoflar tarafından iyi bir amaç ve hedefi ifade etmek için kullanılmaktadır. Örneğin Oishi vd. (2013) çalışmalarında, mutluluk kavramının tarih boyunca kültürel ve tarihi değişimlerini araştırmışlardır. Bu kapsamda, 1850 yılından günümüze değin oluşturulan sözlüklerden çeşitli ülkelerin mutluluk tanımlarını incelemişlerdir. Mutluluğun öncelikle iyi şans ve uygun dış koşullar olarak tanımlandığı ancak, ilerleyen süreçte bu tanımların içsel duygu durumlarına odaklanan tanımlarla yer değiştirdiği gözlenmiştir.

Mutluluk, kökleri felsefi antropolojiye kadar uzanabilen çok yönlü bir kavramdır. Özellikle, mutluluğun hem bireysel hem de sosyal bir boyutu vardır. Burada sırasıyla, duyguların alanı ve ahlaki duygular boyutundan bahsedilmektedir. Mutluluğun sosyal boyutu, belirli bireysel duygular ile de etkileşim halinde olmaktadır (Porta ve Scazzieri, 2007: 95).

“Mutluluk”, herhangi bir anda yaşanan hoş ruh hallerini ve duygularını (olumlu etki), yaşam doyumu gibi yaşamın genel değerlendirmelerini veya öznel iyi oluşu ifade edebilen popüler bir terim olduğundan, genellikle psikologlar tarafından da kullanılmaktadır (Diener ve Ryan, 2009: 391). Ana akım iktisat yaklaşımı, seçimler yapan ve “homo economicus” olarak tanımlanan bireyin tercihleri üzerinde çeşitli varsayımlarda bulunur. Bu varsayımlar kısaca, bireyin rasyonel davranışlar sergilemesi, kendi çıkarını gözetmesi, tam bilgiye sahip olması ve kendi faydasını

maksimum yapmaya çalışması olarak açıklanabilmektedir. Bireyin faydasını artırma isteğinin mutluluğuyla olan ilişkisi ise öteden beri değişik tarihsel süreçlerde tartışılmıştır. Aristo'da ve Epikür'de yoğunlukla ele alınan zevk, acı, fayda ve mutluluk gibi kavramlar Yunan düşüncesini, aydınlanma dönemini ve faydacı felsefeyi derinlemesine etkilemiştir (Servet, 2017: 17). İktisatta mutluluğu yeniden keşfetme süreci, esas olarak psikolojiden kaynaklanan bir sürecin yan ürünü olmuştur. Aslında, 1971'de Brickman ve Campbell tarafından "Hedonik Görelilik ve İyi Toplumu Planlama" başlığı altında yayınlanan bölüm, ekonomi alanıyla ilgili olarak mutlulukla ilgili yeni çalışmaların başlangıç noktası sayılmaktadır. Çalışmalarında, iki psikolog "uyum seviyesi" teorisini bireysel ve mutluluğa genişleterek, yaşamın nesnel koşullarını (gelir veya servet) iyileştirmenin kişisel refah üzerinde kalıcı bir etkisi olmadığı sonucuna varmışlardır.

Her ne kadar yüksek kişisel gelir mutluluk ile ilişkilendirilse de, bu iki değişken arasındaki ilişki karmaşıktır ve nedensellik yönü sorgulanmaktadır. Örneğin, zengin uluslar servet içinde büyüdükçe, bazen çarpıcı biçimde, genellikle refahta yalnızca küçük artışlar yaşamışlardır. Maddi olarak fakir toplumlardaki katılımcılar zaman zaman önemli düzeyde yaşam doyumuna sahiptir. Artan beklentiler ve arzular bir dereceye kadar yüksek gelirin psikolojik faydalarının önüne geçmektedir. Bireyler, maddi arzularına göre daha fazla gelir elde ederek kendileri için daha yüksek mutluluklar elde edebilmektedir (Diener ve Seligman, 2004: 7). Bireylerin eylemleri, duyguları, algı ve kültür anlayışının geliştirilmesi analizlerinin yapılarak, mutluluk kavramının detaylı olarak irdelenmesinde, psikoloji teorisi ile bilimsel refah anlayışının geliştirilmesi kritik bir öneme sahiptir (Oishi vd., 2013: 559).

1.2. Mutluluk Kavramına İlişkin Tanımlar

'Mutluluk' kelimesi çeşitli şekillerde kullanılır. En geniş anlamıyla, mutluluk; iyi olan her şey için bir şemsiye terimdir. Şöyle ki; terim, sadece neyin iyi olduğuna dair farklı kavramlar için kullanılmaktadır. Bu anlamda 'refah' veya 'yaşam kalitesi' gibi terimlerle birbirlerinin yerine kullanılmakta ve hem bireysel hem de sosyal refahı ifade etmektedir. Kelimelerin bu kullanımı, nihai bir iyilik olduğunu ve bireyle

toplum arasındaki çıkar farklılıklarını gizlediğini göstermektedir. Ayrıca, bütün değerlerin, sonuçta bulunmayan son bir değer ölçüğünde birleştirilebileceğini ileri sürmektedir (Veenhoven, 2012).

Tamir vd. (2017)'ye göre, mutluluk genellikle “refah ve memnuniyet hali” olarak tanımlanır. Bu durum insanın en temel arayışlarından biridir. Kişi bu refah durumuna nasıl ulaşacağı ise hayatında zevk aldığı alanları arttırıp acı veya kötü duyguların yaşattığı hisleri azaltarak mümkün olmaktadır.

Ng (2015)'e göre, mutlu ya da mutsuz olmak, geniş anlamda sadece duyumsal zevkleri ve acıları değil, aynı zamanda manevi doyumunu ve zihinsel acıları da içerecek şekilde yorumlanır. Bireyin hoşlandığı veya acı çektiği tüm duyguları içermekle birlikte, zevk veya ıstırap dereceleri de yoğunluk bakımından farklılık arz etmektedir.

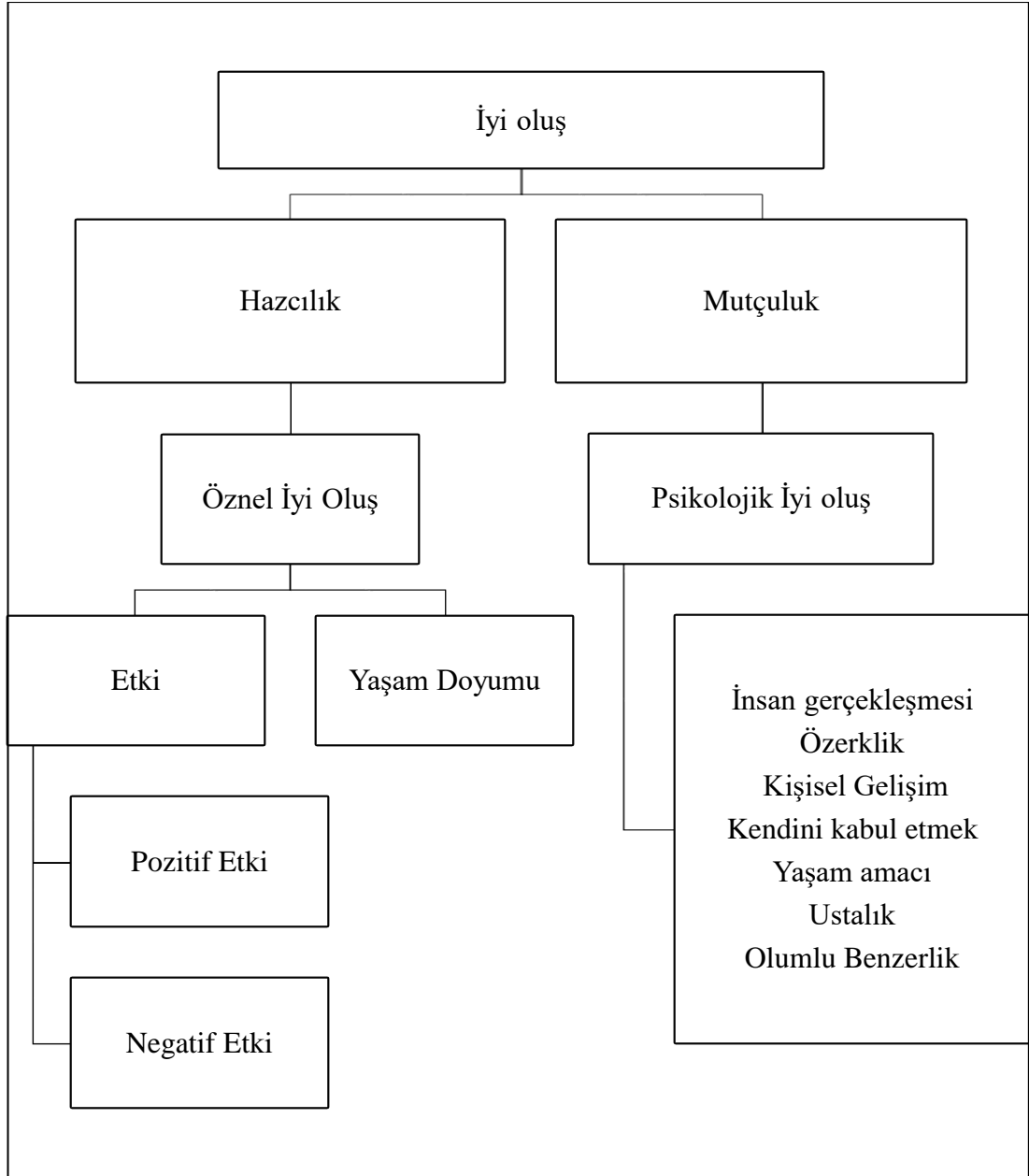
Aristoteles mutluluğu bir bireyin yeteneklerinin gerçekleşmesi olarak düşünürken, bugün mutluluk söyleminin çoğu, bireylerin kendi mutluluklarının öznel değerlendirmesine, “duygularının, bağlılığının, memnuniyetinin ve anlamının da dahil olmak üzere yaşamlarının olumlu değerlendirilmesi” ne daha fazla önem vermektedir. Söz konusu bu durum hedonik mutluluk olarak da tanımlanabilmektedir (Bacon, 2010: 16).

1.2.1. Yaşam Doyumu

Yaşam doyumunu, bir insanın yaşamının genel kalitesini bir bütün olarak değerlendirdiği derecedir. Başka bir deyişle, kişinin yaşadığı hayatı ne kadar sevdiği olarak tanımlanmaktadır. Yaşam memnuniyeti için eşanlımlı kelimeler ve ‘öznel refah’ ve “Mutluluk” kelimesinden ziyade yaşam memnuniyeti terimini kullanmanın bir avantajı, kavramın öznel karakterini vurgulamasıdır. Ayrıca, yaşam doyumunu terimi, “öznel refah” üzerinde de kritik bir öneme sahiptir. Dolayısıyla, yaşam doyumunu mevcut duygulardan veya belirli psikolojik semptomlardan ziyade genel bir yaşam değerlendirmesini ifade etmektedir (Veenhoven, 1996: 15). Diener (1984), yaşam doyumunu “kişinin yaşamının bilişsel yargılayıcı bir küresel değerlendirmesi” olarak tanımlamıştır. Yaşamsal durumlardan etkilenebilir ancak doğrudan bir duygu

ölçüsü değildir. Tanım, öznel iyi oluşun alt kategorileri arasındaki ayrımı vurgular; Yaşam doyumunun değerlendirilmesi, yaşam koşullarının bilinçli, bilişsel bir değerlendirmesini ve bunun öznel olarak belirlenmiş bir standartla karşılaştırılması gerektirdiği için etki bildirirken söz konusu olandan farklı bir yargılama süreci içerir (Berg, 2008: 13). Yaşam memnuniyeti, çeşitli refah tanımlamalarından daha geniş bir çerçevede ele alınır. Bu kapsamda, söz konusu yargılama süreci Şekil 1’de verilmiştir.

Şekil 1: Sezgisel İyi Oluş Çerçevesinde Yaşam Memnuniyeti Kavramı

Kaynak: Berg: 2008: 3

1.2.2. Yaşam Kalitesi

“Yaşam kalitesi” kavramı ilk olarak Pigou tarafından 1920 yılında literatüre kazandırılmıştır. Ancak, kavramın içselleşmesi ve tartışılması İkinci Dünya Savaşı’na kadar sürmüştür. Savaşın sonra, yaşam kalitesi kavramı popülerlik kazanmış ve literatür oldukça genişletilmiştir. Dünya Sağlık Örgütü (WHO) de

sağlığa ilişkin tanımını genişleterek fiziksel, psikolojik ve sosyal refah kavramlarını da dahil etmiştir (Ruževičius, 2007: 318). Dünya Sağlık Örgütü, sağlığı "sadece hastalığın bulunmayışı değil, bedensel, zihinsel ve sosyal anlamda tam iyilik hali" olarak tanımlamıştır. Bu tanıma göre; sağlıklı olmak için, kişinin sağlık sorununun olmaması yetmeyecektir. Tam iyilik halinin olması gerekmektedir. Bu şekilde değerlendirildiğinde çok az insan sağlıklıdır. Çünkü "tam iyilik hali" ihtiyaçların tam olarak karşılanması anlamına gelmektedir (Top vd., 2003: 18). Son yıllarda yaşam kalitesine yönelik çalışmaların artmasının bir diğer nedeni de teknolojik gelişmeye paralel olarak sağlık alanında da önemli ilerlemeler kaydedilmesidir. Dolayısıyla, günümüze gelindiğinde çoğu hastalığın da tedavi edilebildiği ve yaşam süresinin uzadığı gözlemlenmiştir. Böylece bireylerin yaşam kalitesini arttırmaya yönelik girişimleri git gide daha önemli bir hal almıştır (Müezzinoğlu, 2005: 25).

Dünya Sağlık Örgütü'ne göre; sağlık göstergelerinin ölçülmesinin sadece hastalıkların sıklığı ve ciddiyetindeki değişikliklerin bir göstergesi değil, aynı zamanda refah tahminini de içermesi gerektiğini ve bunun, yaşam kalitesindeki iyileşmeyi ölçerek değerlendirilebilmesi gerekmektedir. Dünya Sağlık Örgütü, yaşamın kalitesini ölçmek için (WHOQOL-100 ve WHOQOL-BREF) iki araç geliştirmiştir. Bu sayede, farklı popülasyonların ve ülkelerin karşılaştırılabileceğini düşünmüştür. İlgili araçların tıbbi uygulamalarda, araştırmalarda, denetimde ve politika yapımında kullanımı dahil birçok kullanımı vardır. Öte yandan; yaşam kalitesini, bireyin yaşadığı kültür ve değer sistemleri bağlamında ve amaç, beklentileri, standartları ve endişeleri ile ilgili düşünceleri olarak algılamaktadır. Kişinin fiziksel sağlığı, psikolojik durumu, kişisel inançları, sosyal ilişkileri ve çevrelerinin göze çarpan özellikleri ile olan ilişkisinden karmaşık bir şekilde etkilenen geniş kapsamlı bir kavramdır.

Yaşam kalitesi, bir bireyin sağlıklı, rahat ve sosyal ilişkilerinin olduğu veya yaşamın tadını çıkarabildiği bir derecedir. Yaşam kalitesi terimi, bir bireyin kendi yaşamındaki deneyimlerini ve bireylerin kendilerini bulduğu yaşam koşullarını ifade edebilmektedir. Dolayısıyla yaşam kalitesi oldukça öznel bir kavramdır. Bir kişi yaşam kalitesini zenginlik veya yaşamla ilgili memnuniyete göre tanımlayabilse de

başka bir kişi bunu yetenekler olarak tanımlayabilmektedir (Jenkinson, 2016). Örneğin, engelli bir insanın yüksek bir yaşam kalitesine sahip olduğu rapor edilebilirken, yakın zamanda işini kaybetmiş sağlıklı bir insanın düşük yaşam kalitesine sahip olduğu rapor edilebilmektedir

1.2.3. Sübjektif Refah

Refah kavramı, birçok disiplinde önemli bir rol oynamaktadır. Sadece felsefenin çeşitli alt alanlarında değil özellikle etik ve politik felsefede aynı zamanda ekonomi, psikoloji, psikiyatri, halk sağlığı vb. yerlerde de ortaya çıkmaktadır. Her ne kadar kavramın tam işlevi disiplinler arasında değişse de tüm alanlarda kritik bir öneme sahiptir (Angner, 2005:1). Sübjektif refah savunucuları “öznel/varoluş” olarak adlandırdıkları konuya büyük önem vermiştir (Angner 2010: 364). Tanım olarak sübjektif refah, insanların yaşamlarını nasıl değerlendirdiğini ifade etmektedir. Bu değerlendirme, bireyin bir bütün olarak yaşamdan aldığı haz konusunda bilinçli bir değerlendirme sunmaktadır. Bu bağlamda, bir kişinin yaşamından memnun olması durumunda yüksek sübjektif refaha sahip olduğu söylenmektedir (Diener vd. 1991).

Sübjektif refah, insanların yaşamlarındaki öznel değerlendirmelerine göre refah düzeyini tanımlamak için kullanılan bir terimdir. Olumlu ve olumsuz olabilecek bu değerlendirmeler, yaşam doyumu, sosyal katılım, olaylara ve durumlara neşe ve hüznün gibi duygusal tepkiler ve iş, ilişkiler, sağlık, rekreasyon, anlam ve amaç ile ilgili memnuniyet ve diğer önemli alanları kapsamaktadır. Bununla birlikte, refahın bir kişinin tecrübesinde gerçekleşmesi bakımından öznel olmasına rağmen, öznel iyi oluşun sözel ve sözel olmayan davranışlar için nesnel olarak ölçülmesi mümkündür (Diener ve Ryan, 2009: 391). Sübjektif refahı ölçmek için uygun yöntemin bulunmasındaki en büyük endişe, mutluluk ve yaşam doyumu ile ilişkili zihinsel durumların güvenilir bir göstergesini bulmak ve daha sonra içlerindeki değişiklikleri ölçmek için güvenilir bir yol geliştirmektir. İlgili yöntemin geliştirilmesi için derneklere anketler ve görüşmeler yoluyla ne düşündüklerinin sorulması yoluna gidilmiştir. Örneğin; Yaşam Ölçeği ile Memnuniyet anketi, deneklerden “Hayatımın ideale yakın olduğunu düşünüyorum”, gibi Lickert ölçeği maddeleriyle yaşam memnuniyetlerini değerlendirmelerini istemektedir. Benzer şekilde; mutluluk tipik

olarak, insanlara “duygusallık”, “değersizlik”, “neşe” ve “aşırı mutluluk” gibi farklı duyguların son sıklığını sorarak ölçülmektedir (Alexandrova, 2005: 303).

1.3. Literatür Değerlendirmesi

Benin ve Niensteds (1985), 1978-1983 yılları için Genel Sosyal Anket verilerini kullanarak; ev hanımları, eşleri, çalışan eşler ve çalışan eşlerin kocaları arasındaki mutluluğun ve mutsuzluğun nedenlerini araştırmışlardır. Log-linear teknikler kullanılarak yapılan çalışmada, evlilikteki mutluluğun genel mutluluk adına başat düzeyde önemli bir faktör olduğu için, iş tatminindeki değişikliğin ve mutsuzluğun en önemli belirleyicisi olduğu saptanmıştır. Gerdham ve Johannesson (2001), mutluluk ve sosyoekonomik değişkenler arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Bu bağlamda, İsveç yetişkin nüfusundan 5.000 kişi seçilerek oluşturulan rastgele bir örneklem probit model yardımıyla incelenmiştir. Mutluluğu; (1) Mutlu değil, (2) Bazen mutlu, (3) Mutlu değil olarak sınıflandırmışlardır. Çalışmadan elde edilen bulgulara göre; mutluluğun gelir ve eğitim ile arttığı, işsizlik, kentleşme, bekar olma ve erkek olma ile birlikte azaldığı gözlemlenmiştir. Diğer yandan, yaş ve mutluluk arasındaki ilişki U şeklinde bulunmuş ve mutluluk seviyesi 45-64 yaş grubunda nispeten daha düşük olduğu saptanmıştır.

Lucas vd. (2004), Almanya'da yaşayan 24.000'den fazla kişinin 15 yıllık bir boylamsal çalışmasında bireylerin işsizliğe tepki ve adaptasyonunu incelemişlerdir. Anket yöntemi uygulayarak yapılan çalışmada, bireyler işsizliğe şiddetle tepki verdikten sonra temel yaşam memnuniyeti seviyelerine geri dönmüşlerdir. Bununla birlikte, bazı bireyler yeniden işe alındıktan sonra bile, eski memnuniyet düzeylerine tam olarak geri dönmemişlerdir. Dolayısıyla, yaşam doyumunun zaman içinde orta derecede istikrarlı olmasına rağmen, uzun vadede öznel refah düzeyleri üzerinde güçlü bir etkisi olabilmektedir. Chow (2005), Canada'da bir üniversitede eğitim alan 315 öğrencinin sosyal göstergeler ve yaşam doyumu arasındaki ilişkisini test etmiştir. Yaşamın farklı yönleriyle ilgili memnuniyet derecesine ilişkin olarak, katılımcılar en çok anne, yaşam ortamı, yakın arkadaşlarla ilişkiler, kardeşlerle ilişkiler ve yaşam düzenlemesi ile memnun olduklarını ifade etmişlerdir. Öte yandan, yapılan en küçük kareler regresyon analizi, daha yüksek bir sosyoekonomik durum gösteren, daha

yüksek bir not ortalaması elde eden ve akademik deneyimlerinden, özgüveninden ve yaşam koşullarından daha memnun olduklarını ortaya koymuştur. 2006 yılında Güler ve Emeç, 443 kişi (210 erkek, 230 kız) üzerinde çalışma yapmıştır. Yapılan bu çalışma, gözleme dayanan ve üniversite öğrencilerinin yaşam memnuniyeti düzeyleri, iyimserlik yönelimi ve akademik başarılarının belirlenmesi etkisinin de araştırmışlardır. Çalışma kapsamında öğrencilere, iyimserlik yönelimi, yaşam memnuniyeti, genel not ortalaması, aylık geliri, aylık kişisel harcama miktarı, okunulan bölümden duyulan memnuniyet, geleceğe yönelik beklenti, kız/erkek arkadaşın olması, dini inanç ve diğer sosyo-demografik bilgilerin yer aldığı bir anket uygulanmıştır. Elde edilen bulgulara göre yaşam memnuniyeti ile iyimserlik arasında yüksek bir ilişki bulunurken, akademik başarıları ile herhangi bir ilişki bulunmamıştır. Ek olarak çalışma kapsamında yapılan EKK (En Küçük Kareler Yöntemi) sonuçlarına göre, anne ve babası birlikte yaşayanlar, kız öğrenciler, yaşamlarından daha çok memnun olanlar, kız/erkek arkadaşı olmayanlar, dini inanç düzeyi yüksek olanlar ve aylık harcama miktarı düşük olan öğrencilerin akademik başarıları diğer öğrencilere göre daha yüksek olduğu gözlenmiştir. Öte yandan, bağımlı değişkenin yaşam memnuniyeti olarak belirlendiği regresyon sonuçlarına göre; kız öğrencilerin, gelecekte işsiz kalma endişesi olmayanların, dini inancı yüksek olanların, iyimser olanların, kentte yaşayanların, iyi bir kariyer beklentisi olanların ve aylık harcama miktarı daha fazla olanların diğer öğrencilere göre yaşam memnuniyeti düzeyleri daha yüksek olduğu saptanmıştır.

Bozkuş, Çevik ve Üçdoğruk (2006), çalışmalarında bireylerin refah ve mutluluğunu etkileyen faktörlerin belirleyicilerini araştırmışlardır. TÜİK 2004 Yaşam Memnuniyeti baz alınarak yapılan çalışmada, subjektif refah ve mutluluk kategorik bağımlı değişken olarak alınmış ve sıralı logit model ile değişkenler teste tabi tutulmuştur. Bulgulara göre, kırsal kesimde yaşayanların kentlerde yaşayanlara kıyasla refah seviyesinin olumlu olduğu, kadınların erkeklere kıyasla refah algılamasının pozitif olduğu, eğitim düzeyi ile refah seviyesi arasında pozitif bir ilişki olduğu saptanmıştır. Ek olarak, geçmiş ve gelecek ile ilgili olumsuz beklentileri olan, kendisini mutsuz ve umutsuz görenlerin refah seviyelerinin düşük olduğu ve aralarında ters orantılı bir ilişkinin bulunduğu sonucuna ulaşılmıştır. Medeni

durumun refah üzerinde bir etkisi olmadığı, kadınların erkeklere kıyasla daha mutlu oldukları, 45-64 yaş arasındaki bireylerin daha mutsuz olduğu, kentte yaşayanların daha mutlu olduğu, eğitim arttıkça mutluluğun görece azaldığı elde edilen bulgular arasındadır.

Yan vd. (2006), Hong Kong'daki yaşlı gündüz bakım merkezlerinde demans bakımı sunan çalışanların genel yaşam memnuniyetini incelemiştir. 142 çalışanın katıldığı çalışma regresyon analizi özelinde yapılmıştır. Çalışma demans bakımında öz yeterliliğin, çalışanların yaşam doyumu için sağlam bir öngörücü olduğunu göstermiştir. Kadınların cinsiyeti, algılanan eğitim yeterliliği, düşük personel-müşteri oranı ve meslektaşlarından gelen yüksek duygusal destek özyeterliliğin belirleyicisi olmuştur. Bu bağlamda, çalışanlar arasında daha yüksek bir yaşam doyumu seviyesi için, kuruluşların da özyeterlilik duygularını geliştirmeleri gerekliliği vurgulanmıştır. Gündoğar vd. (2007), Türkiye'de üniversite eğitimi alan öğrencilerin bölümlerine ilişkin düşünceleri, bu bölümü seçme sebepleri, bölüme dair hoşnutluk düzeylerinin yaşam doyumu üzerindeki etkisini araştırmışlardır. Bu kapsamda 373 üniversite öğrencisine Beck Depresyon Ölçeği, Beck Umutsuzluk Ölçeği, Yaşam Doymu Ölçeği, Spielberger Sürekli Kaygı Ölçeği, Kişisel Bilgi Formu ve Üniversiteye ilişkin değerlendirme formu uygulanmıştır. Yapılan çoklu doğrusal regresyon analizi neticesinde yaşam doyumunun belirleyicisi; Beck Umutsuzluk Ölçeği, eğitim doyumu, kaygı durumu, bölümü okuma isteği, kendisine göre ruh sağlığı, iş beklentisi ve kendisine göre bölümde okuma sebebi gibi değişkenler olduğu saptanmıştır. Bir diğer önemli bulgu ise, okuduğu bölüme açıkta kalmamak için girdiğini düşünen öğrencilerin yaşam doyumu, eğitim doyumu ve öğretim üyeleriyle ilişkilerinden hoşnutluk puanları, bölümünü severek okuduğunu belirten öğrencilere göre daha düşük bulunmuştur. Kalyuzhnova ve Kambhampati (2008), Kazakistan'da sosyal, ekonomik ve kurumsal değişimlerin bireysel mutluluk algıları üzerindeki etkisini araştırmışlardır. Bu bağlamda Kazakistan için önem arz eden 3 önemli tarih veri setini oluşturmuştur. Bunlar 1996, 2001 ve 2006 olarak belirlenmiştir. Elde edilen bulgulara göre; kişisel, evsel ve bölgesel faktörlerin bireysel mutluluğu etkilediği ve geçiş döneminden (1960) beri Kazakların Rusya'dan daha mutlu olduğu saptanmıştır. Ayrıca, işsizliğin yüksek olduğu bölgelerde, beklentilerin aksine,

bireylerin mutsuzluğunu artırmadığı da gözlemlenmiştir. Ebrahim (2010), Güney Afrika'daki ırk grupları arasındaki mutluluk farklılıklarını test etmiş ve her ırk grubu için mutluluğun belirleyicilerini araştırmışlardır. 2008 Ulusal Gelir Dinamikleri Anketi'nden elde edilen veriler ile hazırlanan çalışmadan elde edilen sonuçlara göre, mutluluğun, siyahi ırk grubunda en az mutlu olan ırk grupları arasında olduğu gözlemlenmiştir. Öte yandan beyazlar, fiziksel sağlığa daha fazla önem verirken, istihdam durumu ve mutlak gelir, siyahiler için çok daha önemlidir. Son olarak, dini inancın Hindistanlıların ve Asyalıların mutluluğuna önemli ölçüde katkı sağladığı bulgulanmıştır.

Schiffirin ve Nelson (2010) mutluluk ve stres seviyeleri arasındaki ilişkiyi incelemek için Atlantik ortasındaki bir sanat okulundan 100 üniversite öğrencisi (72 Kadın 28 Erkek) arasında algılanan stres ile mutluluk arasındaki ilişkiyi doğrusal korelasyon ile incelemişlerdir. Çalışmadan elde edilen sonuçlara göre, stres ile mutluluk arasında ters yönlü bir ilişki bulunmaktadır. Lewis vd. (2011), ergenlerin yaşam doyumu belirleyicilerini üçe ayırarak bir çalışma hazırlamışlardır. Bunlar; bilişsel, duygusal ve davranışsal ölçütlerdir. Bu bağlamda, ABD'de bir ortaokulda 779 öğrenci (%53 Kadın, %62 Erkek) seçilmiştir. Yaşam doyumu ile bilişsel doyum arasında istatistiksel olarak anlamlı iki yönlü bir ilişki bulunurken yaşam doyumu ile duygusal ve davranışsal doyum arasında istatistiksel olarak anlamlı olmayan ilişkiler bulunmuştur.

Çevik ve Korkmaz (2014), çalışmalarında iş doyumu ve yaşam doyumu arasındaki ilişkiyi araştırmışlardır. Değişkenler arasında nedensel ilişkinin varlığını araştırmışlar ve probit model kullanmışlardır. Elde edilen bulgulara göre iş doyumu yaşam doyumunu artırmaktadır. Evli olmama, kamuda çalışıyor olma, kazancından, sağlığından ve hanehalkı gelirinden hem iş hem de yaşam doyumunu artıran değişkenler olarak tespit edilmiştir. Bunlarla birlikte yaş arttıkça yaşam doyumunun azaldığını ve iş doyumunun arttığı elde edilen sonuçlar arasındadır.

Meyer ve Dunga (2014), güney Gauteng'deki geleneksel bir kasabanın nicel bir hanehalkı araştırmasını yaşam doyumunu tahmin etmek için lojistik regresyon analizi kullanmışlardır. Lojistik regresyon analizi gelir düzeyleri, istihdam durumu,

yoksulluk durumu ve devlet hizmetleri de dahil olmak üzere yaşam belirleyicilerini göstermiştir. Araştırmanın sonuçlarına göre, düşük gelire sahip bireylerin nispeten düşük bir yaşam doyumu seviyesine sahip olduğu saptanmıştır.

Sekhampu ve Muzindutsi (2014), Güney Afrika'daki bireylerin öznel mutluluk ile seçilmiş sosyo-ekonomik ve demografik değişkenler arasındaki ilişkiyi araştırmışlardır. Sonuçlara göre, cinsiyet, medeni durum, eğitim durumu, yaş, hanehalkı büyüklüğü ve son olarak istihdam durumu öznel mutluluğun önemli belirleyicileri olarak saptanmıştır. Hanehalkı büyüklüğü, öznel mutluluk ile negatif ilişkili iken yaş, eğitim ve istihdam durumu mutluluğun en temel belirleyicileri olarak saptanmıştır. Tabbodi vd. (2015), çalışmalarında öğrenciler için mutluluk ile akademik başarı arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Morgan tablosu kullanılarak tabakalı rasgele örnekleme yöntemiyle 320 kişi seçilerek korelasyon dereceleri analiz edilmiştir. Çalışmada, kız öğrencilerin akademik başarı puanlarının erkeklerden daha yüksek olduğu ve kız öğrencilerde mutluluk düzeylerinin erkeklerden daha fazla olduğu saptanmıştır. Elde edilen sonuçlara göre, mutluluk ve öğrencilerin akademik başarısı arasında anlamlı bir pozitif ilişki vardır. Mohammadi vd. (2015), İran'daki Üniversite öğrencilerinin 2010-2014 yılına ait mutluluk ve fiziksel aktivite düzeyleri arasındaki ilişkiyi 156 öğrenci (53 erkek, 103 kadın) üzerinde incelemiştir. Bu amaçla, t-testi, ANOVA ve Tukey testi uygulamışlardır. Sonuçlara göre, cinsiyet ile mutluluk arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmazken, fiziksel olarak aktif ve yarı aktif öğrenciler ile fiziksel olarak aktif ve aktif olmayan öğrenciler arasındaki mutluluk düzeylerinde önemli farklılıklar göstermiştir. Çalışmadan elde edilen en önemli bulgu ise, fiziksel aktivitenin mutluluk seviyesi üzerinde belirleyici bir konumda olmasıdır.

Korkmaz vd. (2015), yaşam memnuniyetini en fazla etkileyen faktörleri belirlemek amacıyla, Türkiye İstatistik Kurumu'nun 2004-2014 yıllarında yapmış olduğu "Yaşam Memnuniyeti Araştırması"ni birim kök, granger nedensellik ve regresyon analizi ile araştırmışlardır. Bu bağlamda, kişisel mutluluk ve aile mutluluğu arasında ve mutluluk kaynağı, memnuniyet ve umut faktörleri arasında nedensellik ilişkisi olduğunu saptamışlardır. Ailenin genel mutluluğunun en fazla

sevgi ve sağlık hizmetleri etkilerken, en az başarı ve asayiş hizmetleri etkilemektedir. Öte yandan, bireylerin öz mutluluğunu ise en çok para ve eğitim hizmetleri etkilerken, en az sağlık ve SGK hizmetleri etkilemektedir. Guillen-Royo ve Kasser (2015), 500 Perulu kişinin örneğinden veri toplayarak mutluluğa verilen önemi detaylandırmışlardır. Mutluluğu içsel ve dışsal hedeflere ulaşma gayesi olarak anlamlandıran yazarlar, dışsal hedefleri finansal başarı, popülerlik vb. olarak anlamlandırırken, içsel hedefleri, kendi kendini kabul, aile bağlılığı ve toplumdaki değer olarak anlamlandırmışlardır. Peru'nun nispeten gelir düzeyi yüksek bölgelerinde dışsal hedeflere daha büyük, içsel hedeflere önem verildiği ortaya çıkarken, gecekondü bölgesinde yaşayanların, içsel hedefleri de mutluluk ile ters yönlü bir ilişki içerisinde bulunmuştur.

Alpaykut (2017), çalışmalarında, Türkiye'nin illerindeki iyi yaşam ile yaşam kalitesini incelemişler ve bu bağlamda illeri sıralamaya tabi tutmuşlardır. TÜİK'in 2017 yılında yayımladığı İllerde Yaşam Endeksi gösterge değerleri yardımıyla Temel Bileşenler Analizi yöntemi kullanmışlardır. Ek olarak, illerin sıralamasında TOPSIS yöntemi kullanmışlardır. Analiz sonuçlarına göre Türkiye'de yaşamanın en iyi olduğu üç il; İstanbul, Ankara ve İzmir iken yaşam koşullarının en düşük olduğu üç il ise Mardin, şanlıurfa ve Siirt olarak saptanmıştır. Azizi vd. (2017), bireysel faktörlerin, sosyoekonomik ve demografik değişkenlerin mutluluk üzerindeki etkilerini bulmak için rastgele örnekleme yöntemiyle 15 ila 54 yaşları arasındaki bireyleri analiz etmişlerdir. Çalışmayı, korelasyon, ANOVA ve lojistik regresyon analizi ile detaylandırmışlardır. Çalışmadan elde edilen bulgulara göre cinsiyet, medeni durum, aile bağları, eğitim, iş durumu, gelir, araç sahipliği, sosyal ilişkiler arasında anlamlı bir ilişki bulunurken ev sahipliği ile mutluluk arasındaki ilişki anlamlı bulunmamıştır. Çevik ve Çalışkan (2018), bireyin yaşam doyumunu ve mutluluk arasındaki ilişkiyi teorik bir çerçevede araştırmıştır. Yazarlar, Easterling paradoksundan yola çıkarak yaşam doyumunu kavramını eğitim başlığı altında değerlendirmışlerdir. Çalışma neticesinde, literatür irdelenmiş olup eğitim düzeyinin bireyin özerkliğini ve yaşam memnuniyetini arttıran birçok çalışma olduğu tespit edilse de, farklı sonuçlara ulaşan çalışmaların da olduğunu tespit etmişlerdir.

İhtiyaroğlu (2018), öğretmenlerin yaşamdan memnuniyet düzeylerinin sınıf yönetimi profillerindeki rolünü saptamak amacıyla Ankara’da ortaöğretim kurumlarında görevli 384 öğretmene Oxford Mutluluk Anketi, Yaşam Memnuniyeti ve Sınıf Yönetim Profili anketleri uygulanmıştır. T-testi sonuçlarına göre, yaşamdan memnuniyet ile sınıf yönetimi profili arasında cinsiyete göre anlamlı bir fark olduğu görülmüştür. Öte yandan Tek yönlü varyans analizi sonuçlarına göre, mutluluk ile yaşamdan duyulan memnuniyet arasında pozitif bir ilişki ve sınıf yönetimi profili ortaya koymuştur.

Çevik, Kantarcı ve Altınkeski (2019), dünyanın en mutlu ülkelerini temel olarak mutluluk ile makroekonomik, sosyal ve politik göstergeler arasındaki ilişkiyi Happy Planet Index (HPI) kapsamında değerlendirmişlerdir. 2006-2016 dönemine ait dünyanın en mutlu yirmi ülkesini panel veri metoduyla uygulamışlardır. Bulgulara göre, makroekonomik göstergeler ile HPI arasında negatif ve istatistiksel olarak anlamlı ilişkiler bulunmaktadır. Sosyal ve politik göstergeler ile HPI arasında da istatistiksel olarak anlamlı nedensellik ilişkileri tespit etmişlerdir.

1.4. Mutluluk Üzerinde Etkili Olan Sosyal Demografik ve Ekonomik Faktörler

Mutlulukla ilgili iktisadi faktörler büyüme, kişi başına düşen gelir, milli gelir, bireysel gelir, enflasyon, istihdam ve tüketim açısından incelenirken, kamu ekonomisi ve kamu politikaları açısından da kamu harcamaları, gelir dağılımı, sosyal güvenlik, sosyal politikalar, kamu kurumları ve yönetim başlıkları altında değerlendirmek de mümkündür. Mutluluk iktisadi ve mali alanların dışında yaş, cinsiyet, eğitim ve medeni durum gibi demografik faktörler ile de incelenmektedir (Şeker, 2016: 105). Çalışmamızda eğitim, gelir ve mutluluk değişkenleri arasındaki nedensel ilişkinin tespit edilmesinin yanı sıra sosyal, ekonomik ve diğer demografik değişkenler ile de mutluluk arasındaki nedensel ilişkinin ortaya koyulması amaçlanmıştır.

1.4.1. Eğitim ve Mutluluk İlişkisi

Literatürdeki çalışmalar eğitimin mutluluk üzerinde olumlu bir etkisi olduğu sonucuna ulaşmasına rağmen, bu iki değişken arasındaki nedensel ilişkinin yönü konusunda bir fikir birliğine varılamamıştır (Cuñado ve Gracia, 2012: 186). Eğitim ve mutluluk arasındaki ilişki, daha nitelikli bireylerin, nitelikli olmayanlardan daha iyi işler elde etmelerine rağmen, onlardan daha az memnun olmaları nedeniyle oldukça tartışmalıdır. Bu durum nitelikli bireylerin daha yüksek beklentilere sahip olmalarından kaynaklanabilmektedir (Albert ve Davia, 2005: 8-9). Yüksek eğitimi olan kişilerin, düşük eğitimi olanlara göre daha mutlu olduğu sonucuna ulaşan çalışmalar mevcuttur (Frey ve Stutzer, 2000: 150). Bu bağlamda eğitim yoluyla öznel iyi oluşu etkileyen iki ana kanal vardır. İlk kanal, kendine güven ve bilgi edinmenin haz üzerindeki olumlu etkisini göz önünde bulundurur. İkinci kanal ise, eğitimin daha yüksek istihdam olasılığı, daha iyi iş kalitesi, daha yüksek beklenen maaş ve bunlarla birlikte daha iyi sağlık imkânı sağladığını dikkate almaktadır. Ek olarak eğitim, sağlık üzerinde olumlu etki ve daha iyi evlilik beklentileri ile daha ilginç meslekler ve daha yüksek iş kalitesini teşvik ederek farklı kanallardan öznel iyi oluşu arttırabilmektedir (Cuñado ve Gracia, 2012: 187). Genel olarak, eğitim yetişkin öznel iyi oluşuna küçük ama olumlu bir katkıda bulunmaktadır (Witter vd., 1984: 165). Bununla birlikte, literatürde eğitim düzeyleri ve öznel iyi oluş arasında pozitif bir ilişkinin varlığını ortaya koyan çalışmalara karşılık, eğitim düzeyi ile öznel iyi oluş arasında bir ilişkinin olmadığını hatta negatif bir ilişkinin varlığını öne süren çalışmalar da vardır. Clark ve Oswald (1996)' a göre iki temel faktör eğitimin mutluluk üzerindeki olumsuz etkisini açıklayabilmektedir. İlk faktör, yüksek eğitim seviyesine sahip bireylerin yerine getirilmesi daha zor olan iş beklentilerinin yüksek olması olarak açıklanabilmektedir. İkinci faktör ise, gelir dağılımının eğitim ile artmasıdır. Eğitim ile mutluluk arasındaki ilişkinin negatif yönlü olduğunu ileri süren iki hipotez, hayattan beklentilerini yüksek tutan eğitilmiş bireylerin, beklentilerinin karşılanamaması ya da beklentileri karşılanırsa bile yoğun stres ve baskı altında gerçekleştirmesinin mutluluk düzeylerini azalttığı iddiasına dayanmaktadır.

1.4.2. Yaş ve Mutluluk İlişkisi

Mutluluk ve yaş arasındaki ilişkiyi inceleyen alanın geleneksel araştırmaları, mutluluğun yaş ile birlikte sabit kaldığını ve sadece belirli bir yaş aralığında artış gösterdiğini savunmaktadır (Blanchflower ve Oswald, 2008: 1733-1734). Bu hipoteze göre yaşamın ilk kısmı kişi varlığının en iyi dönemi olarak kabul edilirken, yaşın ilerlemesi ile bireylerin yaşamlarına dair kayıpları azalan mutluluk düzeyini belirlemektedir. Frey ve Stutzer (2002), yaş ile mutluluk arasında doğrusal bir ilişkinin olduğunu savunurken, bu durumu yaş ilerledikçe beklenti ve isteklerin azalması, ulaşılan hedefler ve başlangıçtaki hedefler arasındaki farkın azalması, yaşlıların zorluklarla ve olumsuz olaylarla daha iyi baş edebiliyor olması ile açıklamıştır (Tenaglia, 2007: 9). Mutluluk ve yaş arasındaki ilişkiyi açıklayan diğer bir hipotez olan U şeklindeki hipotez ise, mutluluk ve yaş arasında eğrisel bir ilişki önermektedir (Morgan vd., 2015: 4). Bu eğrisel ilişkide mutluluk düzeyi ergenlik döneminde yüksek olmasına rağmen 30 yaşta azalırken, emekli olunmasıyla mutluluk düzeyi tekrar yükselmeye başlamaktadır (Tenaglia, 2007: 9).

1.4.3. Cinsiyet ve Mutluluk İlişkisi

Literatür incelendiğinde yaşam memnuniyeti açısından birçok çalışmada cinsiyet farkı gözlemlenmemektedir. Ancak, kadınlar aralarındaki fark küçük olsa bile, erkeklerin bildirdiğine göre daha yüksek mutluluk göstermektedir. Bunun nedeni olarak ise, kadınların erkeklerden hem olumlu hem de olumsuz anlamda duygularını aşırı düzeyde deneyimlemesi olarak ifade edilmektedir. Duyguların yoğunluğundaki bu çeşitlilik, kadınların neden erkeklerden daha mutlu olduğunu açıklayabilmektedir (Tenaglia, 2007: 10).

1.4.4. Medeni Durum ve Mutluluk İlişkisi

Kişilerarası ilişkiler insanların yaşamında son derece önemlidir. Evlilik ve aile, kişilerarası ilişkileri önemli biçimde temsil etmektedir. Bu nedenle de insanların temel amaçlarından biri kalıcı ilişkiler kurarak yaşam memnuniyetlerinde istikrar sağlamaktır. Denier (2000), evliliğin mutluluğu artırdığını ve evli kişilerin hiç evlenmemiş, boşanmış veya ayrılmış kişilere göre daha mutlu olduklarını söylemektedir. Evli kadınların ve erkeklerin evlenmemiş olanlardan daha mutlu

olduğunu savunmaktadır. Aynı zamanda evliliğin sağlık açısından da bireylere avantajlar getirdiği düşünülmektedir. Evliliğin sağladığı öz saygı ve evli insanların yalnız olmaktan daha az acı çekmeleri bireylere sağlık açısından avantaj sağlamaktadır.

1.4.5. Umut ve Mutluluk İlişkisi

Öznel iyi oluş gibi pozitif psikolojide yer alan umut kavramı, olumlu çıktıları destekleyen bir değişken olarak tanımlanmaktadır (Snyder vd., 1998: 807). Umut, kişinin arzu edilen hedeflere hizmet eden yollar planlama ve bu amaca yönelik yolların kullanımını başlatma ve sürdürme motivasyonu olarak tanımlanmaktadır. Umut kavramı ile yaşam memnuniyeti arasında olumlu bir ilişkinin olduğu görülmektedir (Wroblecki ve Snyder, 2005: 217-218). Türkiye İstatistik Kurumu tarafından yapılan Yaşam Memnuniyeti Araştırmasında mutluluk konusunda toplumsal ve öznel ögeler içeren sorular ile bireylerin mutluluk algısı ölçülmeye çalışılmaktadır. Öznel içerikli sorulardan ‘Kendi geleceğinizden ne kadar umutlusunuz?’ sorusu çok umutlu, umutlu, umutlu değil ve hiç umutlu değil olarak dört düzeyden oluşmaktadır. Umut düzeylerine mutluluk algısı incelendiğinde umut düzeyi arttıkça bireylerin mutluluk düzeylerinin de artması beklenmektedir.

1.4.6. Çalışma Durumu ve Mutluluk İlişkisi

Genel olarak iş ve yaşam memnuniyetinin birbiriyle ilişkili olması gerektiği varsayılmaktadır, çünkü birçok insan için iş, yaşamlarında hem zaman hem de duygusal açıdan önemli ve merkezi bir yön olarak tanımlanmaktadır (Tait vd., 1989: 502). Bireyin yaşamında iş tatmini ise bireysel ve kurumsal boyutları ile önemli bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır. Bireyin çalıştığı işi sevmesi, benimsemesi ve işinin gereklerini yerine getirmesi hem bireysel ruhsal yaşantısı hem de çalıştığı kurumun başarısı açısından gereklidir. Çalışma hayatında kişinin tatmin derecesi arttıkça işin kalitesi ve kuruma yansımaları da olumlu olmaktadır. İş yaşamında, sevdiği mesleği yapan, yaptığı iş karşılığında temel ihtiyaçlarını karşılayacak ücreti alan, istediği imkanlara sahip olabilen bireyler maddi ve manevi anlamda doyum sağladıklarından huzurlu ve mutlu olmaktadır (Karakuş, 2011: 47).

1.4.7. Gelir ve Mutluluk İlişkisi

Mutluluğu belirleyen ve etkileyen unsurlar birçok bakış açısına göre farklı şekillerde sınıflandırılmıştır. Ancak, araştırmaların çoğunda özellikle mutluluk ve gelir ilişkisi dikkat çekmektedir. Son zamanlarda ekonomi biliminin de ilgi alanına giren mutluluk kavramı ve mutluluk ölçümleri “mutluluk ekonomisi” başlığı altında yoğun tartışmaların yaşandığı bir saha olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bağlamda mutluluk ekonomisi mutluluk ile gelir, tüketim, tasarruf gibi ekonomik faaliyetler arasındaki ilişkinin incelendiği çok disiplinli bir alan olarak kendini göstermektedir (Şeker, 2016: 75).

İktisat teorisi, tüketimin mutluluğu pozitif etkilediğini öne sürmektedir. Bu nedenle bu durumu fayda teorisi adı altında açıklamaktadır. Genel fayda teorisine göre, bireysel faydayı tüketim etkilemektedir. Tüketimdeki artış ise faydanın artmasına sebep olmaktadır. Tüketimin anketlerle ölçülmesi oldukça zordur. Bu nedenle çalışmalarda çoğunlukla tüketimden ziyade “hanehalkı geliri” kullanıldığına rastlanmaktadır. İlk çalışmalarda hayat standartları hakkında fikir veren önemli göstergeler arasında sayıldığı için kişi başı GSYİH ve mutluluk arasındaki ilişki analiz edilmiştir. Bu bağlamda bu çalışmalarda genel olarak kişi başı gelir düzeyi ve mutluluk arasında anlamlı bir ilişki olduğu tespit edilmiştir (Veenhoven ve Dumludağ, 2015). Ancak GSYİH'nın yükseltilmesinin bireylerin refah düzeyini artırmakta tek başına yeterli olmadığını gösteren çok sayıda çalışma mevcuttur. Araştırmalardan elde edilen sonuçlar göstermektedir ki; ülkelerin nihai hedefi olan vatandaşlarının daha iyi bir yaşama sahip olması amacına erişebilmelerinde diğer faktörler önem arz etmektedir. Bu ilişkiyi tespit etmek üzere daha önce yapılmış olan çalışmalara bakıldığında maddi refah ve mutluluk arasındaki ampirik ilişki hakkında geniş bir literatür vardır. Bu çalışmalarda mutluluğa ulaşmanın anahtarının bir yaşam hedefi olduğu kabul edilmektedir. Aynı zamanda gelirin mutluluğu elde etmenin en önemli yollarından biri olduğu düşünülmektedir. Bu durum ise; mutluluğun servet ve gelire güçlü bir şekilde ilişkili olduğunu konusunu gündeme getirir. Ancak bu tez mutluluk-gelir paradoksuna göre, her zaman doğru kabul edilmemektedir (Günay ve Ata, 2008: 167). Mutluluk ekonomisi adı altında mutluluk ve gelir arasındaki pozitif ve anlamlı ilişki genel olarak kabul görmüş durumdadır. Fakat “zamanla

meydana gelen gelirdeki artış mutluluk seviyesinin artmasına neden olur mu?” sorusu konusunda çeşitli görüşler vardır. (Veenhoven ve Dumludağ, 2015). Diğer bir ifade ile kesit veri kullanılarak yapılan çalışmalarda ortaya çıkan benzer sonuçların yanı sıra zaman serisi analizini kullanan çalışmalarda bulgular farklılıklar taşımaktadır.

1.5. Easterling Paradoksu

Mutluluk ve gelir arasındaki ilişkiden bahsedildiğinde akla ilk gelen isim Richard Easterlin'dir. Easterlin (1974) “Does Economic Growth Improve the Human Lot? Some Empirical Evidence” isimli makalesinde, gelir ve mutluluk ilişkisinin incelenmesi konusunda öncülük etmiştir. Easterlin çalışmasında bir ülkede gelir ve mutluluk arasında güçlü bir pozitif korelasyon olduğunu öne sürmüştür. Ancak korelasyonun uluslararası karşılaştırmalarda ya da uzun vadeli bir karşılaştırmada çok zayıf, olduğunu iddia etmiştir. Bu paradoks Easterlin paradoksu olarak adlandırılmıştır. Bu bağlamda iktisatçılar, psikologlar ve sosyal bilimciler tarafından geniş bir çapta tartışılmıştır (Günay ve Ata, 2018: 167-168). Easterlin'e (1974) göre bir kişinin harcamalarının eşit ağırlık verildiği en basit durumda, herhangi bir kişi tarafından elde edilen fayda, harcamalarının ulusal kişi başına düşen ortalama oranına bağlıdır. Bir bireyin gelirindeki artış onun mutluluğunu artırmaktadır fakat belirli bir gelir düzeyinden sonra bireylerin geliri arttıkça mutluluğun değişmeyeceği öne sürülmektedir. Benzer şekilde, ülkeler arasında daha zengin bir ülke daha mutlu bir ülke olduğu anlamına gelmemektedir.

Easterlin (1974), 1970 yılına ait verilerle bir grup Amerikalıyı ele aldığı çalışmada yıllık geliri 3000 doların altında olan bireylerin “çok mutlu” olduğunu belirtenlerin oranının %29, “mutlu olmadığını” ileri sürenlerin oranının %13 olduğunu saptamıştır. Öte yandan yıllık geliri 15.000 dolar ve daha üstü olan bireylerin yer aldığı grupta “çok mutlu” olduğunu iddia edenlerin oranı %56 “mutlu olmadığını” ifade edenlerin oranının ise %4 olduğu tespit edilmiştir. Tüm bunlar gelir ve mutluluk arasında pozitif bir ilişkinin olduğunu gösteren sonuca işaret etmektedir (Easterlin, 1974: 99-100).

Tablo 1: Kişisel Gelir ve Mutluluk Karşılaştırılması

Ülkeler	Araştırma Periyodu	Kişisel Mutluluk (0-10)	Reel Kişi Başına Düşen Gelir (U.S Dolar)
ABD	1959	6.6	2.790
Küba	1960	6.4	516
Mısır	1960	5.5	225
İsrail	1962	5.3	1.027
Batı Almanya	1957	5.3	1.860
Japonya	1962	5.2	613
Yugoslavya	1962	5.0	489
Filipinler	1959	4.9	282
Panama	1962	4.8	371
Nijerya	1963	4.8	134
Brezilya	1961	4.6	375
Polonya	1962	4.4	702
Hindistan	1962	3.7	140
Dominik Cum.	1962	1.6	313

Kaynak: Easterlin, 1974.

Easterlin (1974) araştırma kapsamını ülkelerarasında genişleterek ABD, Küba, Mısır, İsrail, Batı Almanya, Japonya, Yugoslavya, Filipinler, Panama, Nijerya, Brezilya, Polonya, Hindistan ve Dominik Cumhuriyeti'ni dahil ederek 14 ülkenin gelir ve mutluluk seviyelerine ilişkin bir karşılaştırma yapmıştır. Tablodan yola çıkarak veriler ayrı ayrı incelendiğinde ortaya çıkan genel sonuç gelişmiş ülkelerde mutluluk seviyesinin daha yüksek olduğu yönündedir. Ancak, çalışmada tam zıt bir sonuca da vurgu yapılmıştır. Tabloda neredeyse Amerika ile aynı mutluluk seviyesine sahip olan Küba ve Mısır gibi ülkelerin kişi başına düşen gelirin diğer ülkelere göre oldukça düşük olduğu görülmektedir. Amerika'nın kişi başına düşen geliri 2.790 dolar iken kişisel mutluluk seviyesi 6.6'dır. Öte yandan, Küba'nın kişi başına düşen geliri 516 dolar iken kişisel mutluluk seviyesi 6.4'dir. Mısır'ın ise kişi başına düşen geliri 225 dolar ve kişisel mutluluk seviyesi ise 5.5'tir (Easterlin, 1974: 105). Easterlin yaptığı ülkelerarası karşılaştırmada kişi başına düşen geliri ele aldığı çalışmasında yüksek gelir düzeyinin her zaman yüksek mutluluk düzeyi ile sonuçlanmadığına dikkat çekmiştir (Şeker, 2016: 78).

1.6. Karşılaştırma Etkisi ve Görelî Gelir

Karşılaştırma etkisi, yaşam değerlendirmelerinde bireylerin yaşam algılarının, yaşamlarının nasıl olması gerektiği standartlarına göre ağırlıklandırıldığı hesaplamaya dayanmaktadır. Bu teoriye göre, hayatı gerçekçi olabileceğini düşündüğümüz şeylerle yargılamaktayız. Yaşamdaki olası şeyler, diğer insanların gözlemlerinden ya da kendi tecrübelerimizden çıkarılabilmektedir. Bu bağlamda, bir ülkedeki yaşam koşullarının iyileştirilmesi kaçınılmaz olarak hayat standartlarının yükseltilmesini içermektedir. Öte yandan, yaşam koşullarının bozulması karşılaştırma standartlarını da düşürmektedir. Karşılaştırma teorisi, diğer bireylerden daha iyi olduğumuzu düşünürsek mutlu olacağımızı ve daha kötü olduğumuzu düşünürsek mutsuz olacağımızı varsaymaktadır. Bu düşünce doğrultusunda, bir ülkedeki ortalama mutluluk referans olarak seçilen grubun davranışına bağlı olarak gelişmektedir. Diğer bir ifadeyle, karşılaştırmalar ne kadar alt seviyeye düşerse, bir ülkede ortalama bireyler o kadar mutlu olmaktadır (Veenhoven ve Ehrhardt, 1995: 34-37). Görelî gelir teorisine göre bireyin mutluluk üzerindeki etkisinin beklentilerine ve sosyal karşılaştırmalarına dayanarak değişen yaşam standartlarına bağlı olduğunu varsaymaktadır. Örneğin; bir kişinin geliri referans olarak seçilen grubun geliri ile aynı anda artarsa o kişinin mutluluğu üzerinde çok az etkisi olmaktadır (Rojas, 2007: 2).

1.7. Adaptasyon Teorisi

Adaptasyon teorisi bir kişinin pozitif ve negatif olaylara adaptasyon sağlama becerisine odaklanmaktadır. Bu nedenle söz konusu teori, bir kişinin yüksek adaptasyon becerisine sahip olması durumunda gelirinde meydana gelen değişikliklere kolayca adapte olduğunu ileri sürmektedir. Böylece gelirden ortaya çıkan değişim mutluluk seviyesini geçici olarak etkilemektedir (Rojas, 2007: 2). Gelir uzun bir süre boyunca sabit kaldığında, bireyler belirli bir gelir seviyesine uyum sağlayabilir. Gelirden meydana gelen değişiklikler, özellikle bireylerin hedeflerine ulaşamaması veya temel ihtiyaçlarını karşılamamasına neden olursa, mutluluk seviyesi geçici olarak artabilir veya azalabilir. Ancak, adaptasyon teorisi, zaman içinde insanların yeni gelir düzeyine uyum sağlayacağına dikkat çekmektedir (Diener vd, 1999: 287-288).

Di Tella ve MacCulloch (2008), bireylerin “Temel ihtiyaçları” karşılandıktan sonra, üç farklı veri seti kullanarak gelirden daha fazla kazanma ulaşmanın mutluluk sağlayıp sağlamadığını test etmişler ve çıkan sonuçları adaptasyon teorisi ile ilişkilendirmişlerdir. Çalışmada ilk olarak, 1985-2000 yıllarında Almanya’ya ait veriler, ikinci olarak 1975-2002 yılları arasında Avrupa ülkelerine ilişkin veriler, son olarak ise World Gallup Poll’dan 1960-2005 yıllarını kapsayan dönem için 600.000’den fazla insanın refahına ilişkin veriler kullanılarak çeşitli analiz teknikleri ile incelenmiştir. Genel olarak analizden çıkan sonuçlara göre, yüksek gelir seviyelerinin daha fazla mutluluk sağlamadığına dair kanıtlar bulunmuştur. Nedeni ise adaptasyon teorisiyle ilişkilendirilmesi olarak gösterilmektedir. Zengin Avrupa ülkelerinde adaptasyon süreci 5 yıldan fazla sürdüğü tespit edilmiştir. Ancak mutluluk kalıcı değil nispeten uzun ömürlü olarak değerlendirilmektedir (Di Tella ve MacCulloch, 2008).

1.8. Gelir Elde Etme İsteği Teorisi

Gelir elde etme isteği diğer bir ifadeyle aspirasyon seviyesi teorisine göre, bireylerin eğitim düzeyindeki artış gelir elde etme isteklerinde artışa yol açarak bireylerin yaşam memnuniyeti seviyesinin azalmasına neden olmaktadır (Clark ve Oswald, 1996: 360-361).

Kişilerin yaşadığı en önemli süreçlerden biri geçmiş deneyimlere uyum sağlamasıdır. Kişiler, geçmişten veya gelecekle ilgili beklentilerinden sürekli olarak karşılaştırmalar yapmaktadır. Bu nedenle, kişiler aspirasyon seviyelerindeki sapmaları fark etmekte ve bunlara tepki vermektedir. Tüm bu yargılardan hareketle aspirasyon teorisi, “mutluluğun elde etmek istediklerimiz ve elde ettiklerimiz arasındaki farkın az olmasına bağlıdır” şeklinde vurgu yapmaktadır (Frey ve Stutzer, 2002: 414).

Burada üç önemli sonuca da dikkat çekilmiştir:

(1) Kişiler isteklerini üst düzeye doğru taşıdığına giderek daha fazlasını isteme eğiliminde olmaktadır. Bu nedenle bireyler asla tatmin olamamaktadır. Bireyler maddi mal ve hizmet ya da maddi olmayan bir kazanım elde ettikten sonra daha fazlasını elde etmek istiyorlar. Örneğin; birey için bir terfi geçici bir mutluluk

yaratmaktadır. Çünkü bu durum bir sonraki terfi için bireye beklenti ve istek uyandırmaktadır. (2) İstekler açısından doyuma ulaşmak mümkün görülmemektedir. Örneğin bireyler bir şey satın alırken bir adet almakta öte yandan bir adet daha istemedirler. Dolayısıyla, gelirin marjinal faydası, fayda fonksiyonu gelir seviyesi ile değişiklik gösterdiğinden, bu çerçevede tanımlanamamaktadır. (3) Çoğu insan geçmişte daha az mutlu olduklarını düşünmektedir. Ancak bireyler gelecekte daha mutlu olmayı beklemektedir. Bu asimetri, aspirasyon seviyesindeki değişikliklerle açıklanmaktadır (Frey ve Stutzer, 2002:415).

1.9. Kavramsal Gönderi Teorisi

Kavramsal gönderi teorisi (CRT) gelir ve mutluluk paradoksuna ilişkin alternatif bir bakış açısı ortaya koymaktadır. Veenhoven'e göre (1997), “Mutluluk, bir kişinin bugünkü yaşamının genel kalitesini pozitif olarak değerlendirdiği derece” şeklinde ifade edilmektedir. Kavramsal gönderi teorisinin bireyin mutluluğunun değerlendirilmesinde ve yaşamının yargılanmasında rol oynadığı düşünülmektedir. Söz konusu teori bir kişinin mutluluğu hakkındaki kararının mutluluğun kavramsal gönderi seviyesine bağlı olduğunu belirtmektedir. Ayrıca kavramsal gönderi teorisi, heterojenliğin önemine vurgu yapmaktadır. Bu teoriye göre kültürel ve sosyal faktörler insanların mutlu bir hayatın ne olduğu konusunda algılarında farklılaşmaya yol açmakta olduğunu belirtmektedir. Diğer bir ifadeyle bu teori, mutluluğun açıklayıcı faktörleri herkes için aynı derecede anlamlı olmadığını ifade etmektedir. Örneğin, gelir bazı insanlar için önemli bir açıklayıcı değişken olabilmektedir. Diğer taraftan bazı bireyler için ise gelir tamamen önemsiz sayılabilmektedir. Bu durum mutlu bir yaşam için kavramsal gönderi teorisine bağlı olarak açıklanabilmektedir (Rojas,2007:2-3)

II.BÖLÜM

UYGULAMA

2.1. Çalışmanın Amacının Belirlenmesi

Bu çalışmada, eğitim düzeyi başta olmak üzere bireye ilişkin sosyal, demografik ve diğer ekonomik özelliklerin bireyin mutluluk düzeyi üzerindeki etkisini incelemek yanında eğitim ve mutluluk değişkenleri arasındaki olası nedensel ilişkinin de ortaya konulması da amaçlanmıştır. Elde edilen bulgular yardımıyla, bilimsel literatürde yer alan eğitim-mutluluk yaklaşımlarından hangisinin ülkemizde geçerli olduğunun tespitine çalışılmıştır. Bu amaçla; bireyin yaşı, cinsiyeti, eğitim durumu, medeni durumu, yerleşim yeri, çalıştığı sektör, çalıştığı işteki durumu, bireysel ve hane halkı geliri gibi faktörlerin bireyin mutluluk düzeyi üzerinde nasıl bir etkiye sahip oldukları araştırılmıştır. Kategorik bağımlı ve kategorik bağımsız değişkenler aracılığıyla, sıralı logit modellerle tahminlenmiş ve bireyin mutluluk düzeyinin belirleyicilerine yönelik değerlendirmeler yapılmıştır.

Sübjektif refah ve mutluluğu ölçmeye yönelik sorulara verilen cevapların incelenmesinde elde edilen bulgular tanımlayıcı istatistiklere ilişkin tablolarda özetlenmiştir. Bireylere hissettikleri umut seviyeleri, geçmiş ve gelecek ile ilgili beklentileri ve kendilerini mutlu hissedip hissetmedikleri de sorulmuştur. Bu soruların oluşturduğu değişkenler istatistiksel modellerde kategorik bağımlı değişken olarak kullanılmıştır. Ankete katılanların genel olarak bakış açısını anlamak açısından önemli olan gelecekle ilgili beklentileri ile mutluluk ve umut düzeyleri yüksek çıkmıştır. Ayrıca, çalışmada temel sınıflar belirlenirken şöyle bir yöntem izlenmiştir. Bu tip çalışmalarda genellikle örneklem grubunu en iyi temsil eden sınıflar temel sınıf olarak değerlendirilmekte ve yorumlar bu temel sınıflara göre yapılmaktadır. Bu amaçla çalışmada kategorik değişkenler arasında ortalaması en yüksek olan sınıflar örneklem grubunu en iyi temsil etme yeteneğine sahip olduğu varsayılarak temel sınıf olarak belirlenmiştir.

Sıralı formda elde edilen cevapların modellenmesinde literatürde oldukça geniş kullanım alanı bulan sıralı probit ve logit regresyon modelleri tercih edilmektedir (Gürler, Turgutlu, Kırcı ve Üçdoğruk, 2007: 93). Sıralı logit ve probit modeller ise sıralı yapıya sahip bağımlı ve bağımsız değişkenler arasındaki olası içsel ilişkileri belirleme ve bağımlı değişkenin belirleyici faktörlerini ortaya çıkarma amacıyla kullanılmaktadır (Kırcı, Kuruoğlu ve Üçdoğruk, 2010: 177). Bu çalışmada bireylerin mutluluk düzeyleri üzerinde eğitim düzeyinin etkisi araştırılmış ve eğitim ile mutluluk arasındaki içsel ilişki ortaya konulmuştur. Söz konusu ilişkinin açıklanması amacıyla sıralı logit ve probit model kullanılmıştır.

Bireylerin eğitim ve mutluluk değişkenleri arasındaki ilişki ve bu değişkenlerin belirleyicileri konusunda teorik ve ampirik bir çerçeve sunmayı amaçlayan bu çalışmada, söz konusu değişkenler arasındaki ilişki ve değişkenleri belirleyen faktörler Easterlin Paradoksu ışığında ve Logit ve Probit Analizleri ile araştırılacaktır. Bu çalışma ile sosyo-demografik değişkenlere göre Türkiye geneli bireyin eğitim düzeyindeki değişim ve bireylerin mutluluk düzeyinin belirleyicileri saptanmaya çalışılacaktır. Literatürdeki çalışmalar genellikle bireyin sosyo-demografik özellikleri ile mutluluk algısı arasındaki ilişkinin tespit edilmesine odaklanılmıştır. Türkiye geneli tahminler üretecek olması ve özellikle eğitim düzeyinin mutluluk algısına etkisini incelemesi çalışmanın önemi ve özgün yanını temsil etmektedir.

2.2. Çalışmada Kullanılan Anketin ve Veri Setinin Açıklanması

2017 yılı hanehalkı yaşam memnuniyeti araştırması anketinden faydalanarak yapılan bu çalışmada, Türkiye geneli için bireylerin net gelir, eğitim, subjektif refah, umut ve mutluluk düzeyinin regresyon analizinde lineer olasılık modeli olarak “sıralı logit” kullanılmıştır. Bu çalışmada, TÜİK tarafından 2017 yılında 4790 hanede 9876 bireyle gerçekleştirilen “Yaşam Memnuniyeti Araştırması Mikro Veri Seti” kullanılmıştır. Veri seti Türkiye İstatistik Kurumu resmi web sayfasından “mikro veri talebi” yoluyla temin edilmiştir. Elde edilen veri setinden bireyin mutluluk düzeyi, eğitim düzeyi, aylık geliri, işteki durumu gibi değişkenler çekilerek modellemede

kullanıma hazır getirilmiştir. Ekonometrik analiz yöntemi olarak, kategorik bağımlı değişkenli tekniklerden olan logit regresyonundan yararlanılmıştır.

Yaşam Memnuniyeti Araştırmasının temel amacı; bireyin genel mutluluk algısını, toplumsal değerlerini, temel yaşam alanlarındaki (sağlık, sosyal güvenlik, eğitim, çalışma hayatı, gelir, kişisel güvenlik, adalet hizmetleri, kişisel gelişim, geleceğe yönelik umut) genel memnuniyetini ve bu alanlardaki kamu hizmetlerinden memnuniyetini ölçmek ve bu memnuniyet düzeyinin zaman içindeki değişimini takip etmektir. Yaşam Memnuniyeti Araştırmasının ilki, 2003 yılında Hanehalkı Bütçe Anketi'ne ek bir modül olarak gerçekleştirilmiştir. Araştırma, 2003 yılından itibaren her yıl düzenli olarak yapılmaktadır. 2003-2012 yılları arasında araştırmanın örneklem büyüklüğü, Türkiye, kır, kent bazında tahminler üretecek şekilde hesaplanmıştır. İlk kez 2013 yılında araştırmanın örneklem büyüklüğü, İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflaması (İBBS) Düzey 3 bazında tahminler üretecek şekilde hesaplanmıştır. Araştırmanın örneklem büyüklüğü, 2014 yılından itibaren Türkiye düzeyinde tahminler üretecek şekilde tasarlanmaktadır. Anket çalışmasında Türkiye Cumhuriyeti sınırları içinde yaşayan 18 ve daha yukarı yaştaki hanehalkı fertleri kapsama alınmıştır. Araştırmanın örnekleme yöntemi 2 aşamalı tabakalı küme örneklemesidir. Birinci aşamada ortalama 100 haneden oluşan kümeler (bloklar) örneğe seçilmiş, ikinci aşamada ise örneğe seçilen kümelere sistematik seçim yöntemi kullanılarak örnek adresler belirlenmiştir. Türkiye toplam bazında tahmin üretmek üzere yapılan tasarımda, kır-kent yerleşim yerlerinden toplam 64 küme, kır-kır yerleşim yerlerinden toplam 67 küme ve kent-kent yerleşim yerlerinden 410 küme olmak üzere toplam 541 küme örneğe seçilmiştir. Kır-kent yerleşim yerlerinden 640, kır-kır yerleşim yerlerinden 670 ve kent-kent yerleşim yerlerinden 410 hane (her kümeden 10 hane) olmak üzere toplam 5410 hane örneğe seçilmiştir. Örneğe çıkan bu hanelerden 4790 hane ile görüşme yapılmıştır.

2.3. Çalışmada Kullanılan Değişkenlerin Tanıtılması

Bu çalışmada, eğitim düzeyi başta olmak üzere bireye ilişkin sosyal, demografik ve diğer ekonomik özelliklerin bireyin mutluluk düzeyi üzerindeki etkisini incelemek amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda; bireyin yaşı, cinsiyeti,

eğitim durumu, medeni durumu, yerleşim yeri, çalıştığı sektör, çalıştığı işteki durumu, bireysel ve hane halkı geliri gibi faktörlerin bireyin mutluluk düzeyi üzerinde nasıl bir etkiye sahip oldukları araştırılmıştır. Logit regresyonunda kategorik bağımlı değişken olarak mutluluk düzeyi kullanılmıştır. Ankette, bireylerin mutluluk düzeyleri, (1) ok mutsuz olanlar, (2) mutsuz olanlar, (3) orta düzeyde mutlu olanlar, (4) mutlu olanlar, (5) ok mutlu olanlar şeklinde ölçeklendirilmiştir. Kategorik bağımsız değişkenler arasında yer alan umut ve refah değişkenlerine ilişkin kategoriler sübjektif olarak değerlendirmeye alınmıştır. Kişilerin umut düzeyleri dört kategoride ölçülmüştür. Burada, (1) ok umutlu, (2) umutlu, (3) umutlu olmayan ve (4) hiç umutlu olmayan bireyleri ifade etmektedir. Bireylerin refah seviyesi ise; (1) ile (10) arasında değişen kategoride incelenmektedir. Refah seviyesi ile ilgili sorulan soruda, bireylerin refah düzeyi tercihleri kişisel algılar doğrultusunda sübjektif açıdan ifade edilmektedir. Buna göre, (1) bireylerin en düşük, (10) en yüksek refah düzeyine denk gelmektedir.

2.4. Verilerin Analiz Edilmesi

Ekonometrik analiz yöntemi olarak, kategorik bağımlı değişkenli tekniklerden olan logit regresyonunun kullanıldığı bu çalışmada, kesit veri seti özümlemesi ve model tahminleri STATA ve EViews ekonometri paket programları aracılığıyla gerçekleştirilmiştir.

2.4.1. Değişkenlere İlişkin Tanımlayıcı İstatistikler

Bu çalışmaya konu verilerin toplandığı anket önceden belirtildiği gibi, Türkiye geneli 18 yaş ve üstü 9876 bireyle gerçekleştirilmiştir. Kullanılan bağımsız değişkenler demografik özellikleri yansıttığı için bu değişkenlere ait tanımlayıcı istatistiklerin verilmesi hedef kitlenin tanınması açısından faydalı olacaktır.

Tablo 2: Mutluluk, Umut ve Refah Düzeylerine İlişkin Tanımlayıcı İstatistikler

Değişken	Frekans	Yüzde %
Mutluluk Düzeyi		
Çok mutlu	713	7,2
Mutlu	5067	51,3
Orta	3020	30,6
Mutsuz	878	8,9
Çok Mutsuz	198	2,0
Hayatta En Çok Ne Mutlu Eder?		
Başarı	837	8,5
İş	171	1,7
Sağlık	6853	69,4
Sevgi	1589	16,1
Para	364	3,7
Diğer	62	0,6
Hayatta En Çok Kim Mutlu Eder?		
Kendi	307	3,01
Çocuklar	1533	15,5
Anne/baba	261	2,6
Arkadaşlar	65	0,7
Yeğenler	27	0,3
Torunlar	218	2,2
Eş	569	5,8
Tüm aile	6875	69,6
Diğer	21	0,2
Umut Düzeyi		
Çok umutlu	487	4,9
Umutlu	6770	68,6
Umutlu değil	2089	21,2
Hiç umutlu değil	530	5,4
5 Yıl Öncesi ile Karşılaştırma		
Gelişti	3920	39,7
Aynı seviyede kaldı	2896	29,3
Geriledi	2953	29,9
Fikri yok	107	1,1
5 Yıl Sonrası ile Karşılaştırma		
Gelişti	3636	36,7
Aynı seviyede kaldı	3170	32,1
Geriledi	2032	20,6
Fikri yok	1048	10,6
Refah Düzeyi		
0	0	0
1	271	2,7
2	276	2,8
3	613	6,2
4	1094	11,1
5	1823	18,5
6	2843	28,8
7	1358	13,8
8	908	9,2
9	386	3,9
10	304	3,1

İlk olarak bağımlı değişken ve bağımsız değişkenlerin kategori bazında frekanslarının ve göreceli frekanslarının incelenmesi gereğinden, bu değerler dört ayrı tablo aracılığıyla özetlenmiştir. Tablo-2’de mutluluk, umut ve refah düzeylerine ilişkin tanımlayıcı istatistiklere yer verilmiştir. Tablo-3’te yaşam memnuniyeti ve alt bileşenlerine ilişkin tanımlayıcı istatistikler gösterilmiştir. Tablo-4’de sosyo-demografik değişkenlere ilişkin tanımlayıcı istatistikler yer alırken, Tablo-5’te ise gelir değişkeni ve alt bileşenlerine ilişkin tanımlayıcı istatistikler gösterilmiştir.

Tablo-2’de verildiği üzere, bireylerin yaşam memnuniyeti, mutluluk, umut ve sübjektif olarak refah durumları çeşitli sorularla 0-10 skalasında ölçülmeye çalışılmıştır. 2017 yılı itibarıyla bireylerin genel mutluluk düzeyleri incelendiğinde; çok mutlu olduğunu beyan eden bireylerin oranı %7,2 ve mutlu olduğunu beyan edenlerin oranı %51,3, mutsuz olduğunu beyan eden bireylerin oranı ise %11 olarak belirlenmiştir. Katılımcıların yaklaşık %70’i “hayatta sizi en çok ne mutlu eder?” sorusunu sağlık olarak cevaplamışlardır. Mutluluğun kaynağı olarak ikinci sırada sevgi, üçüncü sırada başarı gelmektedir. Mutluluğun kaynağını para faktörü olarak belirtenler katılımcıların yalnızca %3,7’lik kısmını oluşturmaktadır. Katılımcıların yaklaşık %70’i “hayatta sizi en çok kim mutlu eder?” sorusunu aile olarak cevaplamışlardır. Mutluluğun kaynağı kişi olarak ikinci sırada çocuklar, üçüncü sırada eş gelmektedir.

Katılımcıların umut düzeyleri incelendiğinde, umutlu olduğunu ifade eden bireylerin oranı %73,5 umutsuz olduğunu beyan edenlerin oranı ise %26,6 olarak belirlenmiştir. “5 yıl öncesi ile karşılaştırdığınızda bugünkü maddi ve manevi durumunuzu nasıl görüyorsunuz?” sorusuna karşılık bireylerin %39,7’si gelişti, %29’3’ü aynı seviye kaldı cevabını vermiştir. Katılımcıların sübjektif refah düzeyleri incelendiğinde, ortalamanın altında refah algısına sahip bireylerin oranı %22,8 orta düzeyde algıya sahip olduğunu beyan edenlerin oranı ise %18,5 olarak belirlenmiştir. Ortalamanın üzerinde bir refaha sahip olduğunu düşünen bireylerin oranı ise %58,7’dir.

Mutluluk, umut ve sübjektif refah verileri birlikte değerlendirildiğinde, ankete katılan bireylerin yaklaşık %60’lık kesimini mutlu, umutlu ve yüksek refah algısına sahip olarak tanımlamak mümkündür. Bireyler mutluluğun kaynağı ise sağlık ve aile olarak bildirmişlerdir.

Tablo 3: Yaşam Memnuniyeti Düzeyine İlişkin Tanımlayıcı İstatistikler

Değişken	Frekans	Yüzde %
Yaşam Memnuniyeti Düzeyi		
0	0	0
1	228	2,3
2	165	1,7
3	428	4,3
4	721	7,3
5	1446	14,6
6	2471	25,0
7	1404	14,2
8	1287	13,0
9	855	8,7
10	871	8,9
Kazançtan Memnuniyet		
Çok memnun	85	0,9
Memnun	1923	19,5
Orta	873	8,8
Memnun değil	1134	11,5
Hiç memnun değil	186	1,9
Kazancı yok	102	1,0
Hane Halkı Gelirinden Memnuniyet		
Çok memnun	155	1,6
Memnun	4288	43,4
Orta	2040	20,7
Memnun değil	2886	29,2
Hiç memnun değil	507	5,1
Sağlıktan Memnuniyet		
Çok memnun	519	5,3
Memnun	6326	64,1
Orta	1676	17,0
Memnun değil	1186	12,0
Hiç memnun değil	169	1,7
Evlilikten Memnuniyet		
Çok memnun	1085	11,0
Memnun	5636	57,1
Orta	348	3,5
Memnun değil	105	1,1
Hiç memnun değil	44	0,4
Eğitimden Memnuniyet		
Çok memnun	269	2,7
Memnun	5066	51,3
Orta	1172	11,9
Memnun değil	2220	22,5
Hiç memnun değil	358	3,6
Eğitim almadı	791	8,0
İşten memnuniyet		
Çok memnun	224	2,3
Memnun	3267	33,1
Orta	415	4,2
Memnun değil	351	3,6
Hiç memnun değil	46	0,5

Tablo-2’de verildiği üzere, bireylerin yaşam memnuniyeti, çeşitli sorularla ve 0-10 skalasında ölçülmüştür. Yaşam memnuniyeti ile ilgili sorulan sorularda, bireylerin memnuniyet düzeyleri kişisel algılar doğrultusunda sübjektif olarak ifade edilmektedir. Buna göre, (1) bireylerin en düşük, (10) en yüksek yaşam memnuniyet düzeyine denk gelmektedir. 2017 yılı itibariyle bireylerin yaşam memnuniyet düzeyleri incelendiğinde; çok memnun olduğunu beyan eden bireylerin oranı %8,9 ve 5 skalasının üzerinde memnun olduğunu beyan edenlerin oranı %68,9, 5 skalası ve altında memnun olduğunu beyan eden bireylerin oranı ise %30,2 olarak belirlenmiştir. Yaşam memnuniyetine ilişkin alt kategoriler incelendiğinde kazancından memnun olanların oranı %20, hanehalkı gelirinden memnun olanların oranı %45, sağlıktan memnun olanların oranı %69,4, evliliğinden memnun olanların oranı %68,1, eğitimden memnun olanların oranı %54 ve işinden memnun olanların oranı %35,4 olarak belirlenmiştir. En yüksek memnuniyet düzeyleri, sağlık ve evlilik kategorilerinde görülmektedir. İş ve kazançtan memnuniyet ise diğer kategorilerden daha düşük düzeydedir. Katılımcılar genel olarak sağlık ve evliliğinden memnun iken iş ve kazancından çok memnun olmadıklarını beyan etmişlerdir.

Yaşam memnuniyeti değişkenine ilişkin bulgular, mutluluk değişkenine ilişkin bulguları da destekleyerek Türk aile yapısına ilişkin çarpıcı sonuçları ortaya koymaktadır. Ülke geneline ilişkin sonuçlar üreten bu araştırma verileri, katılımcıların yaklaşık %70’inin mutlu, umutlu, refah algısı yüksek ve yaşamından memnun olduğunu gösteren kanıtlar sağlamaktadır. Bu durumun kaynakları olarak ise sağlıklı olma ve aile bireylerinin birada olması faktörleri tespit edilmiştir. Klasik Türk aile yapısına uygun düşen bu sonuçlar, aileyle birlikte sağlıklı bir yaşamın bireyin mutluluk ve umut düzeyini yükselttiği ortaya koymaktadır. Kişisel kazanç ve iş durumlarına ilişkin sorunların çözümü, bireyleri daha yüksek refah ve mutluluk düzeylerine taşıyacak temel noktalar olarak tespit edilmiştir.

Tablo 4: Sosyo-demografik Değişkenlere İlişkin Tanımlayıcı İstatistikler

Değişken	Frekans	Yüzde %
Cinsiyet		
Kadın	5317	53,8
Erkek	4559	46,2
Medeni Durum		
Evli	7218	73,1
Hiç evlenmedi	1662	16,8
Boşandı	315	3,2
Eşi öldü	681	6,9
Yaş Grubu		
18-34		30,7
35-44		21,8
45-64		33,5
65-...		14,0
Eğitim Durumu		
Okur yazar değil	984	10,0
Okur yazar	564	5,7
İlkokul	3364	34,1
Genel Ortaokul	1010	10,2
Meslek Teknik Ortaokul	75	0,8
İlköğretim	244	2,5
Genel Lise	1084	11,0
Meslek Teknik Lise	801	8,1
İki yıllık yüksekokul	535	5,4
Dört yıllık yüksekokul veya fakülte	1064	10,8
Yüksek Lisans	129	1,3
Doktora	22	0,2
Çalışma Durumu		
Son bir hafta içinde ücretli ya da ücretsiz olarak bir işte çalıştı	4251	43,00
Son bir hafta içinde ücretli ya da ücretsiz olarak bir işte çalışmadı fakat işi ile ilgisi devam ediyor	52	0,05
Son bir hafta içinde ücretli ya da ücretsiz olarak bir işte çalışmadı	5573	56,4
Çalışmama Nedeni		
İş bulamama/işsiz olup iş arıyor	380	6,8
Mevsimlik çalışıyor	27	0,5
Eğitim ve öğretimine devam ediyor	389	7,0
Ev işleri ile meşgul	2987	53,6
Emekli veya işi bırakmış	1209	21,7
Engelli veya hasta	136	2,4
Yaşlı	369	6,6
İrad sahibi	3	0,1
Ailevi ve kişisel nedenler	58	1,0
İşteki Durum		
Ücretli veya maaşlı	2798	65,0
Yevmiyeli	253	5,9
İşveren	277	6,4
Kendi hesabına	664	15,4
Ücretsiz aile işçisi	311	7,2
İşiniz Kamuya mı özel sektöre mi ait?		
Özel	3590	83,4
Kamu	713	16,6

2017 yılı hane halkı yaşam memnuniyeti araştırması anketine, yaşları 18 ve üzerindeki bireyler katılmıştır. Çalışmada kullanılan verilerin tanımlayıcı istatistikleri Tablo-1’de verilmiştir. Buna göre katılımcıların yaklaşık %54’ü kadın %46’sı ise erkek bireylerden oluşmaktadır. Bireylerin %52’si 18-44 yaş aralığında olup, %73’ü evlidir. Bireylerin eğitim durumu incelendiğinde, bireylerin %63’ünün ilköğretim ve altında %37’sinin ise lise ve üzeri eğitim düzeyine sahip olduğu görülmektedir. Eğitim durumu ilköğretim ve altında olan bireylerin dağılımı ise sırasıyla; %10 okuryazar olmayan, %5,7 okuryazar, %34,1 ilkokul mezunu, %11 ortaokul mezunu ve %2,5 ise ilköğretim mezunudur. Bu sonuçlar, anketin genellikle kırsal kesim ağırlıklı olmasından kaynaklanıyor olabilir ancak kır-kent ayrımı araştırmada dikkate alınmadığından kesin olarak bir şeyler söylemek mümkün değildir. Lise ve üzeri eğitim düzeyine sahip bireylerin dağılımına bakıldığında; yaklaşık %20’sinin lise mezunu, %5,4’ünün yüksekokul mezunu, %10,8’inin fakülte mezunu ve yalnızca %1,5’luk kesimin lisansüstü eğitim mezunu olduğu görülmektedir.

Bireylerin çalışma durumu incelendiğinde yaklaşık %43’ünün çalıştığı ve %57’sinin ise çalışmadığı tespit edilmiştir. Çalışan bireylerin yaklaşık %83’ü özel sektörde %17 ise kamu sektöründe çalışmaktadır. Çalışan bireylerin işteki durumlarının dağılımı incelendiğinde sırasıyla; %65’i ücretli/maaşlı, %6’sı yevmiyeli, %6’sı işveren, %15’i kendi hesabına çalışan ve %7’si ücretsiz aile işçisidir. Çalışmayan bireylerin yaklaşık %54’ü ev işleri ile ilgilendiği için, yaklaşık %30’u emekli, yaşlı ve hasta olduğu için, %7’si eğitimine devam ettiği için ve %7’si ise iş bulamadığı için çalışmadığını beyan etmişlerdir. Bunlarla birlikte ankete katılan bireylerin yaklaşık %10’u son bir yıl içinde işe girdiklerini, %1’i son bir yıl içinde işyeri açtıklarını beyan ederken, yaklaşık %7’si işini kaybettiğini ve %1’i iflas ettiğini beyan etmişlerdir.

Tablo 5: Gelir Değişkenine İlişkin Tanımlayıcı İstatistikler

Değişken	Frekans	Yüzde %
Hanenin Aylık Toplam Net Geliri		
0-1509TL	2639	26,7
1510TL-2166TL	1658	16,8
2167TL-3032TL	2178	22,1
3033TL-4442TL	1523	15,4
4443TL ve üstü	1878	19,0
Son bir yılda, gelirim azaldı		
Evet	1921	19,5
Hayır	6026	61,0
İlgili değil	1929	19,5
Son bir yılda, gelirim arttı		
Evet	1943	19,7
Hayır	6057	61,3
İlgili değil	1876	19,0
Son bir yılda, tasarruflarımda azalma oldu		
Evet	1987	20,1
Hayır	5551	56,2
İlgili değil	2338	23,7
Son bir yılda, tasarruf yapmaya başladım		
Evet	1421	14,4
Hayır	8455	85,6
İhtiyaçlarımı Karşılama		
Çok kolay	190	1,9
Kolay	1659	16,8
Orta	3719	37,7
Zor	3298	33,4
Çok zor	1010	10,2
Son bir yılda işe girdim		
Evet	940	9,5
Hayır	6275	63,5
İlgili değil	2661	26,9
Son bir yılda yeni işyeri açtım		
Evet	87	0,9
Hayır	6920	70,1
İlgili değil	2869	29,1
Son bir yılda, işimi kaybettim		
Evet	656	6,6
Hayır	6598	66,8
İlgili değil	2622	26,5
Son bir yılda, iflas ettim		
Evet	53	0,5
Hayır	6641	67,2
İlgili değil	3182	32,2

Gelir değişkeni bu araştırmada 5 kategorili bir kategorik değişken olarak ele alınmıştır. Hanenin aylık toplam net gelirinin esas alındığı araştırmada, bireylerin yaklaşık %27'si 0-1509TL, %17'si 1510TL-2166TL, %22'si 2167TL-3032TL, %15'i 3033TL-4442TL, %19'u 4443TL ve üstü hane halkı gelirine sahiptir.

Bireylerin %66'sı 3000TL'nin altında yalnızca %34'ü 3000TL'nin üzerinde hane halkı gelirine sahiptir. 2017 yılı itibariyle resmi rakamlarla dört kişilik bir hanenin açlık sınırı 1608TL, yoksulluk sınırı 5238 TL olarak belirlenmiştir. Bir kişinin aylık geçim maliyeti 1989TL'dir. Bu rakamlar dikkate alınarak veriler tekrar incelendiğinde, bireylerin yaklaşık %27'sinin açlık sınırının altında hane gelirine sahip olduğu görülmektedir. Bireylerin yaklaşık %44'ü 2017 yılı için belirlenen bir kişilik aylık geçim maliyeti olan 1989TL'nin altında hane gelirine sahiptir. Bireylerin %80'i yoksulluk sınırının altında yalnızca %20'si yoksulluk sınırının üzerinde hane gelirine sahiptir.

Ankete katılan bireylerin %19,5'i son bir yılda gelirinin azaldığını, yine %19,7'si gelirinin son bir yılda arttığını beyan etmişlerdir. Benzer şekilde bireylerin %20'si son bir yılda tasarruflarının azaldığını, %14'ü ise tasarruf yapmaya başladığını ifade etmiştir. Hane halkı gelirinin hanenin ihtiyaçlarını karşılama oranı sorulduğunda bireylerin %18,7'si kolay karşıladığını, %37,7'si orta, %43,6'sı ise gelirleriyle hane halkı ihtiyaçlarını karşılamada zorlandıklarını söylemişlerdir.

Ankete katılan bireylerin sosyo-ekonomik yapısı genel olarak incelendiğinde, katılımcıların çoğunluğunun 18-44 yaş arası, evli, ilköğretim ve altı eğitime sahip, çalışmayan ve aylık 4443TL'nin altında hane gelirine sahip yani yoksulluk sınırının altında yaşayan bireylerden oluştuğu görülmektedir. Toplam içinde %43'lük paya sahip çalışan bireylerin büyük çoğunluğu özel sektörde ücretli olarak çalışmaktadır, %57'lik paya sahip çalışmayanların büyük çoğunluğu ise ev işleriyle ilgilendikleri için çalışma hayatına dahil olmamıştır.

2.4.2. Değişkenlere İlişkin Çapraz Tablolar

Bu ifadelerden sonra, demografik özelliklerin yer aldığı bir tablolar aracılığıyla, bağımlı değişken olan mutluluk ile bağımsız değişkenler birlikte ele alınıp incelenecek ve bu bilgilerle mutluluk arasındaki bağ ortaya konmaya çalışılacaktır. Bu bilgilerin yer aldığı tablolara aşağıda yer verilmiştir.

Tablo 6: Mutluluk ve Cinsiyet Değişkenlerine İlişkin Çapraz Tablo

Mutluluk							
Demografik Değişken	Kategoriler	Çok Mutlu	Mutlu	Orta	Mutsuz	Çok Mutsuz	Toplam
Cinsiyet	Erkek	%6.3	%48.5	%32.9	%10.2	%2.1	%100
		288	2212	1500	463	96	4559
	Kadın	%8	%57.3	%28.6	%7.8	%1.9	%100
		425	2855	1520	415	102	5317

Cinsiyet gruplarına göre mutluluk düzeyi incelendiğinde, kadınların %61,7'sinin erkeklerin ise %54,8'inin mutlu olduğu görülmüştür. Kadınların mutluluk oranı erkeklere göre daha yüksektir.

Tablo 7: Mutluluk ve Yaş Değişkenlerine İlişkin Çapraz Tablo

Mutluluk							
Demografik Değişken	Kategoriler	Çok Mutlu	Mutlu	Orta	Mutsuz	Çok Mutsuz	Toplam
Yaş	18-34	%10.5	%50.0	%30.8	%6.7	%1.9	%100
		320	1518	935	203	58	3034
	35-44	%6.2	%50.0	%33.1	%8.7	%1.9	%100
		134	1078	714	187	42	2155
	45-64	%5.4	%49.4	%31.9	%11.1	%2.1	%100
		179	1634	1056	367	70	3306
	65 ve üzeri	%5.8	%60.6	%22.8	%8.8	%2.0	%100
		80	837	315	121	28	1381

Yaş gruplarına göre mutluluk düzeyi incelendiğinde; 65 ve üzeri yaş grubu, %66 ile en yüksek mutluluk oranının görüldüğü yaş grubu olmuştur. En düşük mutluluk oranı ise %55 ile 45-54 yaş grubunda görülmüştür.

Tablo 8: Mutluluk ve Medeni Durum Değişkenlerine İlişkin Çapraz Tablo

Mutluluk							
Demografik Değişken	Kategoriler	Çok Mutlu	Mutlu	Orta	Mutsuz	Çok Mutsuz	Toplam
Medeni Durum	Hiç Evlenmedi	%6.7	%46.3	%35.4	%9	%2.5	%100
		112	770	589	150	41	1662
	Evli	%8.0	%53.1	%29.4	%7.9	%1.6	%100
		577	3832	2125	572	112	7218
	Boşandı	%3.2	%34.0	%34.6	%21.6	%6.7	%100
		10	107	109	68	21	315
	Eşi Öldü	%2.1	%52.6	%28.9	%12.9	%3.5	%100
		14	358	197	88	24	681

Medeni durum gruplarına göre mutluluk düzeyi incelendiğinde, evli bireylerin %61,1'inin boşanmış bireylerin ise %37,2'sinin mutlu olduğu görülmüştür. Evli bireylerin en yüksek mutluluk düzeyine sahip oldukları görülmüştür

Tablo 9: Mutluluk ve Eğitim Durum Değişkenlerine İlişkin Çapraz Tablo

Mutluluk							
Demografik Değişken	Kategoriler	Çok Mutlu	Mutlu	Orta	Mutsuz	Çok Mutsuz	Toplam
Eğitim	Eğitimsiz	%5.4	%57.8	%25.0	%8.9	%2.8	%100
		84	895	387	138	44	1548
	İlkokul	%6.5	%51.1	%30.7	%9.7	%2.0	%100
		218	1720	1033	327	66	3364
	Genel Ortaokul	%8.8	%47.6	%31.2	%9.5	%2.9	%100
		89	481	315	96	29	1010
	Teknik Meslek	%8.0	%52.0	%32.0	%8.0	%0.0	%100
		6	39	24	6	0	75
	İlköğretim	%14.3	%43.4	%33.6	%6.6	%2.0	%100
		35	106	82	16	5	244
	Genel Lise	%7.1	%50.8	%31.2	%8.9	%1.9	%100
		77	551	338	97	21	1084
	Meslek Teknik Lise	%7.4	%50.2	%34.1	%6.7	%1.6	%100
		59	402	273	54	13	801
	Yüksek Lisans	%14.0	%42.6	%33.3	%10.1	%0.0	%100
		18	55	43	13	0	129
	Doktora	%18.2	%59.1	%22.7	%0.0	%0.0	%100
		4	13	5	0	0	22
	2 Yıllık Yüksekokul	%7.3	%48.4	%33.3	%9.2	%1.9	%100
		39	259	178	49	10	535
4 Yıllık Yüksekokul	%7.9	%51.3	%32.1	%7.7	%0.9	%100	
	84	546	342	82	10	1064	

Eğitim düzeyi gruplarına göre mutluluk düzeyi incelendiğinde, en yüksek mutluluk düzeyi %77,3 oranla doktora diplomasına sahip bireylerde görülmüş olup, bu grubu %63,2'lik oranla hiç okul bitirmemiş hatta bir kısmı okur-yazar olmayan birey grubu izlemektedir. Eğitim düzeyi skalasında en düşük ve en yüksek eğitim düzeyine sahip bireylerin en mutlu bireyler olduğu gözlenmektedir. İlköğretim, lise, fakülte, yüksek lisans düzeylerinde mutluluk oranı %55-60 bandında değişmektedir.

Tablo 10: Mutluluk ve Çalışma Durumu Değişkenlerine İlişkin Çapraz Tablo

Mutluluk							
Demografik Değişken	Kategoriler	Çok Mutlu	Mutlu	Orta	Mutsuz	Çok Mutsuz	Toplam
Çalışma Durumu	Son Bir Haftadır Çalışan	%7.5	%49.0	%33.4	%8.4	%1.7	%100
		319	2085	1419	355	73	4251
	Çalışma Dışı – İşle İlgisi Devam Eden	%7.7	%46.2	%23.1	%17.3	%5.8	%100
		4	24	12	9	3	52
	Çalışmadı	%7.0	%53.1	%28.5	%9.2	%2.2	%100
		390	2958	1589	514	122	5573

Çalışma durumuna göre mutluluk düzeyi incelendiğinde, çalışmayan bireylerin %60,1'inin çalışan bireylerin ise %56,5'inin mutlu olduğu izlenmiştir. Buradan çalışmayan bireylerin çalışan bireylerin çalışmayanlardan daha mutlu olduğu sonucu çıkarılabilir.

Tablo 11: Mutluluk ve Çalışmama Nedeni Değişkenlerine İlişkin Çapraz Tablo

Mutluluk							
Demografik Değişken	Kategoriler	Çok Mutlu	Mutlu	Orta	Mutsuz	Çok Mutsuz	Toplam
Çalışmama Nedeni	İş Bulamama	% 1.3	% 34.7	% 42.4	% 16.1	% 5.5	% 100
		5	132	161	61	21	380
	Mevsimlik İşçi	% 7.4	% 37.0	% 40.7	% 11.1	% 3.7	% 100
		2	10	11	3	1	27
	Eğitim Devam Ediyor	% 7.5	% 56.0	% 29.8	% 5.4	% 1.3	% 100
		29	218	116	21	5	389
	Ev İşleri ile Meşgul	% 8.5	% 55.7	% 26.2	% 7.7	% 1.9	% 100
		254	1663	784	229	57	2987
	Emekli	% 6.5	% 50.5	% 30.9	% 10.7	% 1.6	% 100
		78	610	373	129	19	1209
	Engelli Hasta	% 1.5	% 39.0	% 32.4	% 21.3	% 5.9	% 100
		2	53	44	29	8	136
	Yaşlı	% 3.8	% 61.5	% 22.5	% 10.0	% 2.2	% 100
		14	227	83	37	8	369
	İrad Sahibi	% 0.0	% 66.7	% 0.0	% 0.0	% 33.3	% 100
		0	2	0	0	1	3
	Ailevi Nedenler	% 10.3	% 62.1	% 19.0	% 6.9	% 1.7	% 100
		6	36	11	4	1	58
Diğer	% 0.0	% 46.7	% 40.0	% 6.7	% 6.7	% 100	
	0	7	6	1	1	15	

Çalışmama nedenine göre mutluluk düzeyi incelendiğinde, en yüksek mutluluk düzeyinin %65,3'lük oranla yaşlı grubuna ait olduğu görülmektedir. Çalışmama nedeni olarak ev işlerini gösteren bireylerin %64,2'si, eğitimine devam ettiğini ifade eden bireylerin %63,5'i ve emekli bireylerin %57'si mutlu olduklarını beyan etmişlerdir. İş bulamayan bireylerin ise yalnızca %36'sının mutlu olduğu görülmüştür.

Tablo 12: Mutluluk ve Özel / Kamu Değişkenlerine İlişkin Çapraz Tablo

Mutluluk							
Demografik Değişken	Kategoriler	Çok Mutlu	Mutlu	Orta	Mutsuz	Çok Mutsuz	Toplam
Özel / Kamu	Özel	%7.6	%48.3	%33.2	%8.9	%1.9	%100
		274	1735	1191	321	69	3590
	Kamu	%6.9	%52.5	%33.7	%6.0	%1.0	%100
		49	374	240	43	7	713

Çalışma alanına göre mutluluk düzeyi incelendiğinde, özel sektörde çalışanların %56'sı ve kamuda çalışanların %60'ının mutlu olduğu tespit edilmiştir. Kamu çalışanlarının özel sektör çalışanlarına göre daha mutlu olduğu görülmektedir.

Tablo 13: Mutluluk ve İşteki Durum Değişkenlerine İlişkin Çapraz Tablo

Mutluluk							
Demografik Değişken	Kategoriler	Çok Mutlu	Mutlu	Orta	Mutsuz	Çok Mutsuz	Toplam
İşteki Durum	İşveren	%8.3	%52.7	%30.3	%8.3	%0.4	%100
		23	146	84	23	1	277
	Kendi Hesabına	%6.3	%45.9	%32.7	%12.2	%2.9	%100
		42	305	217	81	19	664
	Ücretsiz İşçi	%9.3	%54.7	%28.0	%5.8	%2.3	%100
		29	170	87	18	7	311
	Ücretli Maaşlı	%7.6	%49.2	%34.2	%7.4	%1.6	%100
		213	1377	958	206	44	2798
	Yevmiyeli	%6.3	%43.9	%33.6	%14.2	%2.0	%100
		16	111	85	36	5	253

Çalışma durumuna göre mutluluk düzeyi incelendiğinde, en yüksek mutluluk oranını %64 ile ücretsiz aile işçilerinde görülmüştür. Bu grubu işverenler ve ücretli/maaşlı çalışanlar izlemektedir.

Tablo 14: Mutluluk ve Gelir Değişkenlerine İlişkin Çapraz Tablo

Mutluluk							
Demografik Değişken	Kategoriler	Çok Mutlu	Mutlu	Orta	Mutsuz	Çok Mutsuz	Toplam
Gelir	0TL	%0.0	%66.7	%33.3	%0.0	%0.0	%100
		0	2	1	0	0	3
	0-1509TL	%5.3	%49.5	%30.1	%11.6	%3.5	%100
		140	1305	793	306	92	2636
	1510-2166TL	%8.6	%50.9	%27.6	%11.0	%1.9	%100
		143	844	458	182	31	1658
	2167-3032TL	%6.9	%51.9	%31.2	%8.2	%1.7	%100
		151	1131	679	179	38	2178
	3033-4442TL	%7.0	%50.1	%34.3	%7.1	%1.5	%100
		107	763	522	108	23	1523
	4443TL ve fazlası	%9.2	%54.4	%30.2	%5.5	%0.7	%100
		172	1022	567	103	14	1878

Hanehalkı gelir gruplarına göre mutluluk düzeyi incelendiğinde, en yüksek mutluluk düzeyinin en yüksek gelir grubuna ait olduğu görülmektedir. En düşük gelir grubu olan 0-1509TL gelir grubundaki bireylerin %54,8'i, 15010-2166TL gelir grubundaki bireylerin %59,5'i, 2167-3032TL gelir grubundaki bireylerin %58,8'i, 3033-4443TL gelir grubundaki bireylerin %57,1'i ve 4443TL ve üstü gelire sahip bireylerin %63,6'sı mutlu olduklarını beyan etmişlerdir.

Tablo 15: Mutluluk ve Umud Değişkenlerine İlişkin Çapraz Tablo

Umud Düzeyi						
Demografik Değişken	Kategoriler	Çok Umudlu	Umudlu	Umudlu Olmayan	Hiç Umudlu Olmayan	Toplam
Mutluluk	Çok Mutlu	%20.3	%69.0	%7.7	%2.9	%100
		145	492	55	21	713
	Mutlu	%5.1	%80.6	%12.8	%1.6	%100
		257	4084	647	79	5067
	Orta	%2.3	%62.8	%28.7	%6.2	%100
		68	1897	868	187	3020
	Mutsuz	%1.1	%30.9	%50.9	%17.1	%100
		10	271	447	150	878
	Çok Mutsuz	%3.5	%13.1	%36.4	%47.0	%100
		7	26	72	93	198

Katılımcıların umut düzeyi incelendiğinde, %73,5'inin umutlu %26,6'sının ise umutsuz olduğu görülmüştür. Umut düzeylerine göre mutluluk düzeyleri incelendiğinde, umut düzeyi arttıkça mutluluk düzeyinin de arttığı görülmüştür. En yüksek mutluluk düzeyi en yüksek umut düzeyi ile birlikte değerlendirilmiştir. Çok umutlu olan bireylerin %82,6'sı, umutlu bireylerin %67,6'sı, umutlu olmayan bireylerin %33,6'sı ve hiç umutlu olmayan bireylerin %18,9'u mutlu olduklarını ifade etmiştir.

Tablo 16: Mutluluk ve Yaşam Memnuniyeti Değişkenlerine İlişkin Çapraz Tablo

Mutluluk							
Demografik Değişken	Kategoriler	Çok Mutlu	Mutlu	Orta	Mutsuz	Çok Mutsuz	Toplam
Yaşam Memnuniyeti	1	%1.8	%9.6	%20.6	%45.2	%22.8	%100
		4	22	47	103	52	228
	2	%0.6	%18.8	%27.3	%37.0	%16.4	%100
		1	31	45	61	27	165
	3	%1.4	%29.9	%29.9	%32.9	%5.8	%100
		6	128	128	141	25	428
	4	%2.1	%33.0	%39.1	%22.6	%3.2	%100
		15	238	282	163	23	721
	5	%2.9	%45.3	%39.0	%11.2	%1.6	%100
		42	655	564	162	23	1446
	6	%3.7	%50.6	%38.2	%6.2	%1.3	%100
		92	1250	945	153	31	2471
	7	%3.8	%59.4	%32.9	%3.6	%0.3	%100
		54	834	462	50	4	1404
	8	%8.2	%64.7	%24.9	%1.9	%0.3	%100
		106	833	320	24	4	1287
	9	%13.9	%68.2	%16.5	%0.9	%0.5	%100
		119	583	141	8	4	855
	10	%28.4	%58.8	%10.7	%1.5	%0.5	%100
		111	230	42	6	2	391
	11	%34.0	%54.8	%9.2	%1.5	%0.6	%100
		163	263	44	7	3	480

Katılımcıların yaşam memnuniyeti 0-10 skalasında değerlendirildiğinde, yaklaşık %70'i 5 ve üzerinde memnuniyete sahip olduklarını ifade etmişlerdir. Yaşam memnuniyet düzeylerine göre mutluluk düzeyleri incelendiğinde, memnuniyet düzeyi arttıkça mutluluk düzeyinin de arttığı görülmüştür.

Tablo 17: Mutluluk ve Sübjektif Refah Değişkenlerine İlişkin Çapraz Tablo

Mutluluk							
Demografik Değişken	Kategoriler	Çok Mutlu	Mutlu	Orta	Mutsuz	Çok Mutsuz	Toplam
Sübjektif Refah	1	%4.8	%21.8	%28.0	%33.6	%11.8	%100
		13	59	76	91	32	271
	2	%1.8	%25.7	%30.4	%33.0	%9.1	%100
		5	71	84	91	25	276
	3	%2.1	%36.2	%36.2	%20.7	%4.7	%100
		13	222	222	127	29	613
	4	%4.3	%41.0	%37.0	%14.7	%2.9	%100
		47	449	405	161	32	1094
	5	%4.4	%47.8	%37.3	%8.7	%1.7	%100
		81	872	680	159	31	1823
	6	%6.8	%55.0	%31.5	%5.7	%1.1	%100
		192	1563	895	161	32	2843
	7	%8.2	%62.0	%26.1	%3.0	%0.7	%100
		111	842	355	41	9	1358
	8	%11.5	%63.9	%20.8	%3.4	%0.4	%100
		104	580	189	31	4	908
	9	%16.6	%64.0	%16.8	%2.3	%0.3	%100
		64	247	65	9	1	386
	10	%28.2	%53.0	%14.8	%3.4	%0.7	%100
		42	79	22	5	1	149
	11	%26.5	%53.5	%17.4	%1.3	%1.3	%100
		41	83	27	2	2	155

Bireylerin sübjektif refah düzeyleri 0-10 incelendiğinde, yaklaşık %60'ının 5 ve üzeri düzeyde refah seviyesine sahip oldukları görülmektedir. Algılanan sübjektif refah düzeyi arttıkça bireyin mutluluğu da artmaktadır. Sübjektif refah düzeylerini 10-11 beyan eden bireylerin %80'i mutlu olduklarını ifade etmiştir.

2.4.3. Ekonometrik Model Sonuçları

2017 yılı yaşam memnuniyeti araştırması anketinden faydalanarak yapılan bu çalışmada, Türkiye geneli için bireylerin refah, net gelir ve mutluluk düzeyinin regresyon analizinde lineer olasılık modeli olarak “sıralı logit” kullanılmıştır. Refah düzeyi ile ilgili standartlaştırılmış katsayı değerlerinden oluşan sıralı logit model tahmin sonuçları Tablo 18’de verilmiştir.

Tablo 18: Bireylerin Mutluluk Düzeyine Ait Sıralı Logit Model Tahmin Sonuçları

Tanımlar	Bağımlı Değişken: Mutluluk			
	b	standart sapma	z	P(z)
Bağımsız Değişkenler				
Cinsiyet				
Erkek	-0.35	0.05	-7.61	0.00
Medeni Durum				
Evli	0.70	0.05	14.31	0.00
Yaş				
Yaşları 35-44 olanlar	-0.49	0.06	-8.14	0.00
Yaşları 45-64 olanlar	-0.59	0.06	-10.34	0.00
Yaşları 65 ve üstü olanlar	-0.27	0.08	-3.49	0.00
Eğitim				
İlkokul	-0.12	0.07	-1.87	0.06
Lise	-0.14	0.07	-1.94	0.05
Üniversite ve üstü	-0.25	0.08	-3.03	0.00
Çalışma Durumu				
Özel	-0.88	0.08	-10.94	0.00
Kamu	-1.00	0.11	-9.10	0.00
Gelir				
1510-2166TL	-0.02	0.09	-0.25	0.81
2167-3032TL	-0.07	0.08	-0.81	0.42
2167-3032TL	-0.15	0.08	-1.77	0.08
4443TL ve fazlası	-0.08	0.09	-0.89	0.37
Umut	1.05	0.04	29.18	0.00
Refah	0.18	0.01	14.95	0.00
Yaşam memnuniyeti	0.15	0.01	10.50	0.00
Sağlıktan memnuniyet	0.51	0.03	20.10	0.00
			LR	
		N=9873	chi2(18)=3129.23	
Pseudo R2 = 0.1334		Log likelihood= -10165.705		

Not: b = katsayı; z = test edilen b=0 için, z skoru; $p > |z|$ = z-testi için p-değerini göstermektedir.

Modelin temel sınıfları: Kadın, hiç evlenmemiş, boşanmış, eşinden ayrılmış, eşi ölmüş olanlar, geliri 0-1509 TL olanlar, çalışmıyor olanlar, sağlığından memnun, refah düzeyi düşük olanları, yaşam memnuniyeti düşük olanları göstermektedir.

Modelde, net gelir gibi objektif değişkenler yanında, sosyo-ekonomik koşullara bağlı olarak oluşan algılamaya dayalı değişkenler de (bireyin umut durumu, refah düzeyi gibi) kullanılmıştır.

Bağımsız değişkenlerden gelirin düşük olduğu ilk iki kategori için katsayılar %5 önem düzeyinde istatistiksel olarak anlamsız çıkmıştır. Önemli bir demografik gösterge olması nedeniyle modelden çıkarılmamıştır. Diğer bağımsız değişkenler istatistiki açıdan anlamlı ve katsayı işaret ve büyüklükleri açısından ise sosyoekonomik beklentileri karşılar niteliktedir. Model sonuçları, erkeklerin kadınlara göre daha mutsuz olduğunu, yaşam memnuniyeti ve sağlık memnuniyetinin mutluluk düzeyini artırdığını göstermektedir. Özel ya da kamuda çalışanların çalışmayan bireylere göre daha mutsuz olduğu tespit edilmiştir. En düşük mutluluk düzeyi 45-64 yaş arasında tespit edilmiştir. 18-64 ve 65 ve üstü yaş grupları mutluluk düzeyinin en yüksek olduğu yaş gruplarıdır. Okur yazar olmayanlara göre ilkokul, lise ve üniversite mezunlarının daha mutsuz olduğu saptanmıştır. En yüksek mutluluk düzeyleri en ve en yüksek eğitim düzeylerinde gözlenmiştir. Gelir değişkenine ilişkin katsayılar istatistiksel olarak anlamlı elde edilemediğinden gelirin mutluluk üzerindeki etkisine dair kesin bir yorum yapılamamıştır.

SONUÇ

Mutluluk ile sosyoekonomik göstergelerin ilişkisinin incelendiği bu çalışmada, mutluluğa dair teorik bir alt yapı sunularak mutluluğun belirleyicileri ampirik olarak araştırılmıştır. Bireyin mutluluk düzeyinin bağımlı değişken; bireyin yaşı, cinsiyeti, eğitim durumu, medeni durumu, yerleşim yeri, çalıştığı sektör, çalıştığı işteki durumu, bireysel ve hane halkı geliri gibi faktörlerin bağımsız değişken olarak kullanıldığı sıralı logit model tahmin edilmiştir. Çalışmada, mutluluk bileşenleri, sübjektif refah, yaşam memnuniyeti algısı, yaşam kalitesi kavramlarından bahsedilerek ilgili teori ayrıntılı bir biçimde verilmiştir. Literatüre bakıldığında, mutluluğun belirleyicileri arasında birçok değişken olduğu görülmektedir. Bu çalışmada, belirleyicilerinin tespitine ek olarak Türkiye’de yaşayan bireylerin genel mutluluk düzeyi kapsamlı bir şekilde incelenerek, literatürde genel kabul gören teorilerden hangisinin ülkemizde geçerli olduğu tespit edilmeye çalışılmıştır.

Ekonometrik metodoloji bağlamında bu çalışmada, mutluluk ile eğitim, gelir ve diğer sosyoekonomik göstergeler arasındaki ilişki sıralı logit model aracılığıyla tahmin edilmiştir. Bulgulara göre; kadınların %61,7’sinin erkeklerin ise %54,8’inin mutlu olduğu, 65 ve üzeri yaş grubu, %66 ile en yüksek mutluluk oranına sahip iken, en düşük mutluluk oranının %55 ile 45-54 yaş grubunda olduğu saptanmıştır. Medeni durum dikkate alındığında, evli bireylerin %61,1’i, boşanmış bireylerin %37,2’sinin mutlu olduğu görülmüştür. Çalışma durumuna göre mutluluk düzeyi incelendiğinde, çalışmayan bireylerin %60,1’inin çalışan bireylerin ise %56,5’inin mutlu olduğu saptanmıştır. Çalışmama nedeni olarak ev işlerini gösteren bireylerin %64,2’sinin, eğitimine devam eden bireylerin %63,5’inin ve emekli bireylerin %57’sinin mutlu olduğu elde edilen bulgular arasındadır. Çalışma alanına bakıldığında, özel sektörde çalışanların %56’sı ve kamuda çalışanların %60’ının mutlu olduğu tespit edilmiştir. Çalışma durumuna bakıldığında ise en yüksek mutluluk oranının %64 ile ücretsiz aile işçilerinde görülmüştür. Ardından ise işverenler ve ücretli/maaşlı çalışanları gelmektedir.

Eğitim düzeyi gruplarına göre mutluluk düzeyi incelendiğinde, en yüksek mutluluk düzeyi %77,3 oranla doktora diplomasına sahip bireylerde görülmüştür.

Ardından %63,2'lik oranla hiç okul bitirmemiş bireylerin olduğu grup gelmektedir. Eğitim düzeyi skalasında en düşük ve en yüksek eğitim düzeyine sahip bireylerin en mutlu bireyler olduğu gözlenmiştir.

Hanehalkı gelir grupları incelendiğinde, en yüksek mutluluk düzeyinin en yüksek gelir grubuna ait olduğu görülmektedir. Çapraz tablolar incelendiğinde gelir düzeyi arttıkça mutluluk düzeyi de artış gösterdiği görülmektedir. En düşük gelir grubu olan 0-1509TL gelir grubundaki bireylerin %54,8'i, 15010-2166TL gelir grubundaki bireylerin %59,5'i, 2167-3032TL gelir grubundaki bireylerin %58,8'i, 3033-4443TL gelir grubundaki bireylerin %57,1'i ve 4443TL ve üstü gelire sahip bireylerin %63,6'sı mutlu olduklarını beyan etmişlerdir. Ancak, tahmin edilen ekonometrik modelde gelir değişkenine ilişkin istatistiksel olarak anlamlı katsayılar elde edilememiştir.

Öte yandan umut düzeyine bakıldığında, %73,5'inin umutlu olduğu ve umut düzeyi arttıkça mutluluk düzeyinin de arttığı saptanmıştır. Katılımcıların yaşam memnuniyeti ve subjektif refah algısı 0-10 skalasında değerlendirildiğinde, yaklaşık %70'i 5 ve üzerinde memnuniyet düzeyinde ve %60'ının 5 ve üzeri düzeyde refah seviyesinde olduğu kanıtlanmıştır. Kısacası, yaşam memnuniyeti ve algılanan subjektif refah arttıkça mutluluk düzeyi de artmaktadır.

Bulgular bir bütün olarak değerlendirildiğinde, Türkiye'de gelir-mutluluk paradoksunun geçerli olduğuna dair kesin kanıtlar sağlanamamıştır. Ülkemizde geçerli mutluluk teorisinin; bireylerin yaşam algılarının, yaşamlarının nasıl olması gerektiğine göre şekillendiği "Karşılaştırma Etkisi ve Görelî Gelir Teorisi" olduğuna dair öngörü sağlanmıştır. Bu bağlamda, bir ülkedeki yaşam koşullarının ve mutluluk düzeyinin iyileştirilmesi kaçınılmaz olarak hayat standartlarının yükseltilmesini içermektedir.

KAYNAKÇA

- Albert, C., & Davia, M. A. (2005). Education, Wages and Job Satisfaction. In Epunet Conference.
- Alexandrova, A. (2005). Subjective well-being and Kahneman's 'objective happiness'. *Journal of Happiness Studies*, 6(3), 301-324.
- Alpaykut, S. (2017). Türkiye'de İllerin Yaşam Memnuniyetinin Temel Bileşkenler Analizi ve TOPSIS Yöntemiyle Ölçümü Üzerine Bir İnceleme. *Journal of Suleyman Demirel University Institute of Social Sciences*, 29(4).
- Angner, E. (2005). Subjective measures of well-being: A philosophical examination (Doctoral dissertation, University of Pittsburgh).
- Aydın, B. & Ertürk N. (2017). Türkiye'de Yaşam Memnuniyeti Endeksi Çerçevesinde Bölgesel Karşılaştırmalar. *Politik Ekonomik Kuram* (1)2, 118-141.
- Azizi, M., Mohamadian, F., Ghajarieah, M., & Direkvand-Moghadam, A. (2017). The effect of individual factors, socioeconomic and social participation on individual happiness: A cross-sectional study. *Journal of Clinical and Diagnostic Research: JCDR*, 11(6), 1-4.
- Bacon, N., Brophy, M., Mguni, N., Mulgan, G., & Shandro, A. (2010). The state of happiness. Can Public Policy shape people's wellbeing and resilience.
- Benin, M. H., & Nienstedt, B. C. (1985). Happiness in single-and dual-earner families: The effects of marital happiness, job satisfaction, and life cycle. *Journal of Marriage and the Family*, 975-984.
- Berg, A. I. (2008). Life satisfaction in late life: Markers and predictors of level and change among 80+ year olds. Department of Psychology; Psykologiska institutionen.
- Blanchflower, D. G., & Oswald, A. J. (2008). Is well-being U-shaped over the life cycle?. *Social science & medicine*, 66(8), 1733-1749.

- Bozkuş, S., Çevik, E. İ. & Üçdoğruk, Ş. (2006). Sübjektif Refah ve Mutluluk Düzeyine Etki Eden Faktörlerin Sıralı Logit Model ile Modellenmesi: Türkiye Örneği. TÜİK, İstatistik Araştırma Sempozyumu Bildiriler Kitabı, 93-116.
- Bruni, L. & Porta, P. L. (2007). Handbook on the Economics of Happiness. Edward Elgar Publishing. Edward Elgar Publishing Limited, USA.
- Burke, R. J., Divinagracia, L. A., & Mamo, E. (1999). Predictors of life satisfaction among Filipino managerial and professional women. *Psychological reports*, 84(3), 805-808.
- Chiron, B., Michinov, E., Olivier-Chiron, E., Laffon, M., & Rusch, E. (2010). Job satisfaction, life satisfaction and burnout in French anaesthetists. *Journal of Health Psychology*, 15(6), 948-958.
- Chow, H. P. (2005). Life satisfaction among university students in a Canadian prairie city: A multivariate analysis. *Social indicators research*, 70(2), 139-150.
- Clark, A. E., & Oswald, A. J. (1996). Satisfaction and Comparison Income. *Journal of Public Economics*, 61(3), 359-381.
- Cuñado, J., & de Gracia, F. P. (2012). Does Education Affect Happiness? Evidence for Spain. *Social Indicators Research*, 108(1), 185-196.
- Di Tella, R., MacCulloch, R. (2008) Happiness Adaption to Income beyond 'Basic Needs'. NBER, Working Paper No. 14539.
- Diener, E. (2000). Subjective well-being: The science of happiness and a proposal for a national index. *American psychologist*, 55(1), 34.
- Diener, E., & Ryan, K. (2009). Subjective well-being: A general overview. *South African journal of psychology*, 39(4), 391-406.
- Diener, E., & Seligman, M. E. (2004). Beyond money: Toward an economy of well-being. *Psychological science in the public interest*, 5(1), 1-31.

- Diener, E., Sandvik, E., & Pavot, W. (1991). Happiness is the frequency, not the intensity, of positive versus negative affect. Subjective well-being: An interdisciplinary perspective. New York: Pergamon.
- Diener, E., Suh, E. M., Lucas, R. E., Smith, H. L. (1999). Subjective Well-Being: Three Decades of Progress. *Psychological bulletin*, 125 (2), 276-302.
- Easterlin, Richard (1974), "Does Economic Growth Improve the Human Lot? Some Empirical Evidence", David, Paul Allan ve Melvin Warren Reder (Ed.), *Nations and Households in Economic Growth* (New York: Academic Press): 89-125.
- Ebrahim, A. (2010). The determinants of happiness among race groups in South Africa (No. 1320-2016-103541).
- Frey, B. S., & Stutzer, A. (2000). Maximising Happiness?. *German Economic Review*, 1(2), 145-167.
- Frey, B. S., & Stutzer, A. (2002). What can economists learn from happiness research?. *Journal of Economic literature*, 40(2), 402-435.
- Frey, B. S., Stutzer, A., (2002b). What Can Economist Learn From Happiness Research?. *Journal of Economic Literature*, 40 (2), 402-435.
- Gerdtham, U. G., & Johannesson, M. (2001). The relationship between happiness, health, and socio-economic factors: results based on Swedish microdata. *The Journal of Socio-Economics*, 30(6), 553-557.
- Guillen-Royo, M., & Kasser, T. (2015). Personal goals, socio-economic context and happiness: Studying a diverse sample in Peru. *Journal of Happiness Studies*, 16(2), 405-425.
- GÜLER, B. K., & Emeç, H. (2006). Yaşam memnuniyeti ve akademik başarıda iyimserlik etkisi. *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 21(2), 129-149.

- Gündoğar, D., Gül, S. S., Uskun, E., Demirci, S., & Keçeci, D. (2007). Üniversite öğrencilerinde yaşam doyumunu yordayan etkenlerin incelenmesi. *Klinik Psikiyatri*, 10(1), 14-27.
- Ihtiyaroglu, N. (2018). Analyzing the Relationship between Happiness, Teachers' Level of Satisfaction with Life and Classroom Management Profiles. *Universal Journal of Educational Research*, 6(10), 2227-2237.
- Jenkinson, C. (2016). Quality of life. <https://www.britannica.com/topic/quality-of-life>. (Erişim Tarihi: 21.10.2019).
- Kabakçı Günay, E., & Ata, O. (2008). Gelir Mutluluk Getirir Mi? Ülkelerin Gelir Ve Mutluluk Düzeyleri Arasındaki İlişkiye Yönelik Bir Değerlendirme. *Kesit Akademisi Dergisi*, 4(17), 161-192.
- Kalyuzhnova, Y., & Kambhampati, U. (2008). The determinants of individual happiness in Kazakhstan. *Economic Systems*, 32(3), 285-299.
- Karakuş, H. (2011). Hemşirelerin iş tatmin düzeyleri: Sivas ili örneği. *Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 3(6), 46-57.
- Kırcı Çevik, N. & Çalışkan, H. (2018). Bireyin Yaşam Doyumu ve Eğitim Düzeyi Arasındaki İlişki: Bir Gözden Geçirme. *ICOMEPEP'18 - International Congress of Management, Economy and Policy 2018 Autumn Istanbul/TURKIYE*, 165-174.
- Kırcı Çevik, N., & Korkmaz, O. (2014). Türkiye'de Yaşam Doyumu ve İş Doyumu Arasındaki İlişkinin İki Değişkenli Sıralı Probit Model Analizi. *Academic Review of Economics & Administrative Sciences*, 7(1).126-145.
- Kırcı Çevik, N., Kantarcı, T. & Kırcı Altınkeski, B. (2019). Mutlu Gezegen Endeksi: Dünyanın En Mutlu Ülkelerinden Panel Veri Bulguları. *ICOMEPEP'19 - International Congress of Management, Economy and Policy 2019 Autumn Istanbul/TURKIYE*, 172-184.
- Korkmaz, M., Germir, H. N., Yücel, A. S., & Gürkan, A. (2015). Yaşam memnuniyeti üzerinde etkili olan sosyo-demografik bileşenler üzerine bir

- analiz. *Uluslararası Hakemli Psikiyatri ve Psikoloji Araştırmaları Dergisi*, 3(2), 78-111.
- Lewis, A. D., Huebner, E. S., Malone, P. S., & Valois, R. F. (2011). Life satisfaction and student engagement in adolescents. *Journal of Youth and Adolescence*, 40(3), 249-262.
- Lucas, R. E., Clark, A. E., Georgellis, Y., & Diener, E. (2004). Unemployment alters the set point for life satisfaction. *Psychological science*, 15(1), 8-13.
- Meyer, D. F., & Dunga, S. H. (2014). The determinants of life satisfaction in a low-income, poor community in South Africa. *Mediterranean Journal of Social Sciences*, 5(13), 163.
- Mohammadi, E., Batvandi, Z. & Saberi, A. (2015). Relationship between happiness and different levels of physical activity. *Trends in Sport Sciences*, 22(1), 47-51.
- Mookerjee, R., & Beron, K. (2005). Gender, religion and happiness. *The Journal of Socio-Economics*, 34(5), 674-685.
- Morgan, J., Robinson, O., & Thompson, T. (2015). Happiness and age in European adults: The moderating role of gross domestic product per capita. *Psychology and aging*, 30(3), 544.
- Müezzinoğlu, T. (2005). Yaşam Kalitesi. *Üroonkoloji Derneği 2004 Güz Dönemi Konuşması*. (1). 25-29.
- Ng, Y. K. (2015). Happiness, Life Satisfaction, or Subjective Well-being? A Measurement and Moral Philosophical Perspective. *Nanyang Technological University*.
- Oishi, S., Graham, J., Kesebir, S., & Galinha, I. C. (2013). Concepts of happiness across time and cultures. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 39(5), 559-577.

- Rojas, M. (2007). Heterogeneity in the relationship between income and happiness: A conceptual-referent-theory explanation. *Journal of economic psychology*, 28(1), 1-14.
- Ruževičius, J. (2007). Quality of Life and its Components' Measurement. *Engineering Economics*. January 2007, 317-334.
- Ruževičius, J. (2007). Quality of Life and its Components' Measurement. *Engineering Economics*. January 2007, 317-334.
- Schiffirin, H. H., & Nelson, S. K. (2010). Stressed and happy? Investigating the relationship between happiness and perceived stress. *Journal of Happiness Studies*, 11(1), 33-39.
- Sekhampu, T. J., & Muzindutsi, P. F. (2014). Association of happiness and socio-economic variables in a South African Township. *International Journal of Social Sciences and Humanity Studies*, 6(1), 106-115.
- Servet, O. (2017). Mutluluğun Türkiye'deki Belirleyenlerinin Zaman İçinde Değişimi. *Akdeniz Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 17(35), 16-42.
- Snyder, C. R., LaPointe, A. B., Jeffrey Crowson, J., & Early, S. (1998). Preferences of high-and low-hope people for self-referential input. *Cognition & Emotion*, 12(6), 807-823.
- Şeker, M. (2016). Mutluluk Ekonomisi – Kamu Ekonomisi Açısından Bir Analiz. *Türkmen Kitabevi, İstanbul*.
- Tabbodi, M., Rahgozar, H., & Makki Abadi, M. M. (2015). The relationship between happiness and academic achievements. *European Online Journal of Natural and Social Sciences: Proceedings*, 4(1), 241-246.
- Tait, M., Padgett, M. Y., & Baldwin, T. T. (1989). Job and life satisfaction: A reevaluation of the strength of the relationship and gender effects as a function of the date of the study. *Journal of applied psychology*, 74(3), 502.

- Tamir, M., Schwartz, S. H., Oishi, S., & Kim, M. Y. (2017). The secret to happiness: Feeling good or feeling right?. *Journal of Experimental Psychology: General*, 146(10), 1448.
- Tenaglia, S. (2007). Testing theories on happiness: a questionnaire. University of Tor Vergata-Roma, WorkingPaper, 1-44.
- Top, M. Ş., Özden, S. Y., & Sevim, M. E. (2003). Psikiyatride yaşam kalitesi. *Düşünen Adam Dergisi*, 16(1), 18-23.
- Veenhoven, R. (1996). The study of life-satisfaction.
- Veenhoven, R. ve Dumludağ, D. (2015). İktisat ve Mutluluk: Bugün Daha Mutlu muyuz?. Chapter 11 in: Dumladağ, D., Gökdemir, O., Neyse, L. & Ruben, E. (Ed.), *İktisatta Davranışsal Yaklaşımlar (Behavioral Approaches In Economics)*, Imge Kitabevi, Ankara Turkey, 201-230.
- Veenhoven, R., & Ehrhardt, J. (1995). The cross-national pattern of happiness: Test of predictions implied in three theories of happiness. *Social Indicators Research*, 34(1), 33-68.
- WHO, (2019). World Health Organization. WHOQOL: Measuring Quality of Life. <https://www.who.int/healthinfo/survey/whoqol-qualityoflife/en/> (Erişim Tarihi: 21.10.2019).
- WHO, (2019). World Health Organization. WHOQOL: Measuring Quality of Life. <https://www.who.int/healthinfo/survey/whoqol-qualityoflife/en/> (Erişim Tarihi: 21.10.2019).
- Witter, R. A., Okun, M. A., Stock, W. A., & Haring, M. J. (1984). Education And Subjective Well-Being: A Meta-Analysis. *Educational Evaluation and Policy Analysis*, 6(2), 165-173.
- Wroblewski, K. K., & Snyder, C. R. (2005). Hopeful thinking in older adults: Back to the future. *Experimental Aging Research*, 31(2), 217-233.

- Yan, E., Ho, F., Kwok, T., & Tang, C. (2007). Factors associated with life satisfaction of personal care workers delivering dementia care in day care centers. *Social work in health care*, 46(1), 37-45.
- Zhao, X. R., Qu, H., & Ghiselli, R. (2011). Examining the relationship of work–family conflict to job and life satisfaction: A case of hotel sales managers. *International Journal of Hospitality Management*, 30(1), 46-54.